

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدیریت بحران
با مشارکت هیئت‌های مذهبی

انتشارات حبله رود

دکتر محمد اطهری

۱۳۹۳

سرشناسه	: اطهری، محمد، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدیدآور	: مدیریت بحران با مشارکت هیئت‌های مذهبی / محمد اطهری، ویراستار: ماشاءالله کلاهدوز؛ [برای] سازمان مدیریت بحران کشور، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان.
مشخصات نشر	: سمنان، انتشارات حبله رود، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۲۴ص، مصور؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۶۰۰۰۰ ریال : ۰-۸۴-۵۷۶۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مدیریت بحران -- ایران
موضوع	: بلاها -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: بلاها -- جنبه‌های قرآنی
موضوع	: سازمان‌های غیردولتی -- ایران
موضوع	: زلزله -- ایران -- پیش‌بینی‌های ایمنی
موضوع	: مدیریت بحران -- جنبه‌های قرآنی
شناسه افزوده	: کلاهدوز، ماشاءالله، ۱۳۴۳-، ویراستار
شناسه افزوده	: سازمان مدیریت بحران کشور
شناسه افزوده	: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۲ الف ۶ الف ۱۹ الف ۵/۵ HV
رده بندی دیویی	: ۴۰۵۶/۶۵۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۲۶۹۴۷

مدیریت بحران با مشارکت هیئت‌های مذهبی

دکتر محمد اطهری

ویراستار مائشاءالله کلاهدوز

صفحه آرایی: محمد تقی رهبری فرد

طرح روی جلد: مبلغان کارا

چاپ نخست، ۱۳۹۳

قیمت: شش هزار تومان

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۶۴-۸۴-۰

نشانی: سمنان میدان معلم، بلوار بسیج، ستاد مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان

شماره تماس: ۴۴۴۱۰۲۱ - ۴۴۴۱۰۲۲ - ۲۳۱۰

این مجموعه به درخواست سازمان مدیریت بحران کشور (معاونت بازسازی و بازتوانی) تدوین و چاپ شده است و کلیه حقوق برای مؤلف و سازمان مدیریت بحران کشور و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان محفوظ است.

فهرست مطالب

۱.....	قدردانی و سپاسگزاری.....
۳.....	آغاز سخن.....
۶.....	مقدمه.....
۹.....	فصل اول: سازمان‌های مردم‌نهاد.....
۱۱.....	سازمان مردم‌نهاد.....
۱۲.....	تاریخچه.....
۱۴.....	اهداف.....
۱۴.....	ویژگی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد.....
۱۶.....	سابقه تشکیل‌های مردم‌نهاد در ایران.....
۱۹.....	فصل دوم: هیئت‌های مذهبی در استان سمنان.....
۲۱.....	وضعیت جغرافیایی استان سمنان.....
۲۲.....	شهرستان سمنان.....
۲۲.....	شهرستان مهدی‌شهر.....
۲۳.....	چهره مذهبی استان سمنان.....
۲۴.....	هیئت‌های مذهبی در استان سمنان.....
۲۴.....	اساس‌نامه هیئت‌های مذهبی.....
۲۵.....	فعالیت‌های هیئت‌های مذهبی.....
۲۷.....	نحوه اداره هیئت‌های مذهبی.....

۲۹	فصل سوم: نقش هیئت‌های مذهبی در مدیریت حوادث غیرمترقبه.....
۳۱	مدیریت بحران
۳۲	مراحل مدیریت بحران
۳۳	نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت حوادث
۳۷	فصل چهارم: مروری بر قرآن کریم، احادیث و متون.....
۳۹	مروری بر قرآن کریم.....
۳۹	بلایا و مصائب از دیدگاه قرآن کریم.....
۴۰	فلسفه شرور
۴۰	۱- شکوفا شدن استعدادها
۴۱	۲- آزمون الهی.....
۴۳	۳- هشدار و بیدارگری.....
۴۴	۴- قدرناشناسی نعمت‌های الهی.....
۴۶	صبر از دیدگاه قرآن کریم.....
۴۷	مروری بر احادیث
۵۰	مروری بر متون
	بررسی تأثیر رویکرد دینی بر کاهش مشکلات روان‌شناختی در حوادث
۵۰	غیرمترقبه طبیعی با مروری بر تجربه زلزله بم
۵۱	تجربه‌های زلزله بم و برنامه‌های دینی
۵۳	خواندن ذکرها.....
۵۴	پیشنهادها
۵۶	برخی از اصول اولیه کمک به خود پس از حوادث
	فصل پنجم: مراحل اجرایی طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای

۵۹	بازتوانی پس از زلزله «طرح حضرت زینب (س)»
۶۱	روش اجرای طرح
۶۱	تنظیم قرارداد
۶۱	ساختار اجرایی طرح
۶۴	اهداف طرح
۶۴	هماهنگی‌ها
۶۵	معرفی هیئت‌های مذهبی
۶۸	توزیع پرسش‌نامه پیش‌آزمون طرح
۶۹	برگزاری دوره آموزش تسهیل‌کنندگان
۷۰	نشست با هیئت‌های مذهبی تعیین‌شده
۷۲	گزارش یک برنامه آموزشی
	اعزام هیئت‌های مذهبی شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر به مناطق
۷۲	زلزله‌زده آذربایجان شرقی
۸۵	تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۸۵	هماهنگی‌ها برای اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۸۷	روش اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۹۸	ارزیابی تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۹۸	نقاط قوت تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۹۹	نقاط ضعف تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
۱۰۱	فصل ششم: بحث و نتیجه‌گیری
۱۰۳	بحث و نتیجه‌گیری
۱۰۶	ضرورت برنامه‌های مردم‌محور در مدیریت حوادث

۱۱۱.....	فصل هفتم: محدودیت‌های اجرای طرح، پیشنهادهای و راه‌کارها
۱۱۳.....	محدودیت‌های اجرای طرح
۱۱۵.....	پیشنهادها و راه‌کارها

قدردانی و سپاسگزاری

حوادثی مانند زلزله رودبار و بم و وقوع حوادثی بزرگ و کوچک در نقاط مختلف کشور، مدیریت بحران را مهم‌تر جلوه داده است. مدیریت بحران، به وسعت تمام نیازهای انسان و همه جنبه‌های زندگی اوست و یکی از جنبه‌های مهم آن، بازتوانی روحی روانی و معنوی آسیب دیدگان است. توجه به این نیاز مهم در مدیریت بحران، مسئولین را بر آن داشته تا با طراحی برنامه‌های مناسبی، به آن بپردازند.

طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله «طرح حضرت زینب (س)» برنامه‌ای برای پاسخگویی به این نیاز است. این طرح که سعی دارد هیئت‌های مذهبی را برای بازتوانی معنوی آسیب دیدگان حوادث، سامان دهی کند در سال ۱۳۹۱ در استان سمنان، مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان آن را اجرا کرده است.

این طرح با توجه به این که برای اولین بار در کشور اجرا می‌شد با مشکلاتی نیز همراه بود. به تلاش افراد زیادی در سطوح مختلف نیاز بود تا طرح، مشکلات را پشت سر گذاشته و به سرانجام برسد.

مجموعه حاضر، حاصل سعی و تلاش تمام کسانی است که در مسیر اجرای این طرح مشارکت داشته‌اند. اینجانب بر خود لازم می‌دانم تا از زحمات آنان با ذکر

نام قدردانی نمایم.

آقایان محمد فرید لطیفی، احمد شیرزاد، جواد ده‌پور، احمد طاهری و علی خداداد، بیش‌ترین همکاری را در اجرای این طرح داشته‌اند.

همچنین، سازمان‌ها و نهادهای متعددی در اجرای مراحل مختلف طرح، به ویژه اعزام هیئت‌های مذهبی به مناطق زلزله‌زده آذربایجان شرقی و برگزاری تمرین مهارت‌بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله مشارکت داشته‌اند. اینجانب بر خود لازم می‌دانم از زحمات این سازمان‌ها نیز با ذکر نام قدردانی نمایم.

دفتر مدیریت بحران، اداره کل اوقاف و امور خیریه، سازمان تبلیغات اسلامی و شورای هیئت‌های مذهبی استان سمنان، صدا و سیمای جمهوری اسلامی مرکز سمنان، فرمانداری، اداره کمیته امداد امام خمینی (ره)، اداره بهزیستی، اداره تبلیغات اسلامی، نیروی انتظامی، پلیس راهنمایی و رانندگی، اورژانس ۱۱۵ و جمعیت هلال‌احمر شهرستان سمنان، سازمان آتش‌نشانی، شهرداری سمنان و اداره تبلیغات اسلامی و شورای هیئت‌های مذهبی شهرستان مهدی‌شهر.

از معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور که کارفرما و پیشنهاد دهنده این طرح بوده و ما را در تمام مراحل اجرای آن یاری نموده، صمیمانه و به طور ویژه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

دکتر محمد اطهری

آغاز سخن

بشر در طول تاریخ، همواره با حوادث غیرمترقبه طبیعی دست و پنجه نرم کرده است. خشک‌سالی، طوفان، سرما و یخبندان، آتش‌فشان، سیل، زلزله و بیماری‌های واگیر از جمله حوادثی است که همواره جوامع انسانی با آن‌ها مواجه بوده‌اند.

کشور ایران نیز به دلیل موقعیت جغرافیایی و اقلیمی، همیشه در معرض حوادث غیرمترقبه طبیعی بوده و از این بابت خسارت‌های انسانی و مالی فراوانی را متحمل شده است. زمین‌لرزه‌های ۲۲ دسامبر سال ۸۵۶ م. در قومس، ۲۳ مارس ۸۹۳ م. در اردبیل، ۱۸ نوامبر ۱۷۲۷ م. در تبریز و ۲۰ ژوئن ۱۹۹۰ م. در رودبار، از جمله حوادث بسیار مهم طبیعی در تاریخ ایران است. به این حوادث، زمین‌لرزه دل‌خراش ۲۶ دسامبر ۲۰۰۳ م. (۵ دی‌ماه سال ۱۳۸۲) هم را نیز می‌توان اضافه کرد.

علاوه بر حوادث غیرمترقبه طبیعی، امروزه اکثر کشورها با حوادث غیرمترقبه انسان‌ساز نیز مواجه هستند. جنگ‌ها، حوادث صنعتی و حوادث جاده‌ای از جمله مهم‌ترین این حوادث هستند.

خسارت‌های انسانی و هزینه‌های گزاف ناشی از تأثیر حوادث غیرمترقبه طبیعی و انسان‌ساز، دولت‌ها را بر آن داشته تا برنامه‌های مشخصی برای مدیریت این‌گونه حوادث تدوین کنند. در اکثر کشورها، از جمله ایران، سازمان‌ها و نهادهای امدادی مانند اورژانس پیش بیمارستانی، جمعیت هلال احمر و پلیس راه با هدف مدیریت بحران شکل گرفته‌اند.

با وجود تلاش‌های فراوانی که برای مدیریت حوادث غیرمترقبه صورت گرفته، هنوز بشر به این توانمندی دست نیافته است که از وقوع حوادث غیرمترقبه طبیعی جلوگیری کند، همچنین هنوز موفق نشده از بروز خسارت‌های جانی و مادی ناشی از این‌گونه حوادث جلوگیری نماید. مهم‌تر اینکه با وجود پیشرفت علم در همه زمینه‌ها و کسب دانش و تجربه فراوان دربارهٔ چگونگی وقوع حوادث غیرمترقبه طبیعی، هنوز بشر نتوانسته است زمان وقوع بسیاری از این قبیل حوادث، از جمله زلزله را پیش‌بینی کند.

با این شرایط، بشر بر آن است تا با به کارگیری تجربه و دانش خود، توانمندی خود را در مواجهه با حوادث طبیعی و انسان‌ساز افزایش دهد. بدیهی است افزایش دانش و آگاهی و توانمندی‌های فردی، به جوامع کمک می‌کند تا حوادث غیرمترقبه را بهتر مدیریت کنند.

آموزش عموم مردم و افزایش آگاهی افراد جامعه درباره حوادث غیرمترقبه، از دغدغه‌های مهم دولت‌ها است. آموزش گروه‌های خاصی از جامعه، مانند گروه‌های مردم‌نهاد مذهبی که دارای ظرفیت و ساختار مناسب بوده و از زمینه‌های دینی هم برخوردارند، می‌تواند در اولویت این آموزش‌ها قرار گیرد.

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان، با همکاری و مساعدت سازمان مدیریت بحران کشور و دفتر مدیریت بحران استان سمنان، طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله با نام طرح

دبیاچه ► ۵

«حضرت زینب (س)» را در استان سمنان اجرا نمود. امید است این تجربه، به عنوان یک نمونه موفق، مورد نظر مسئولین محترم و مردم عزیز، به ویژه هیئت‌های مذهبی قرار گیرد.

با تقویت و گسترش این طرح، می‌توان امیدوار بود که به برنامه‌ای با هدف مشارکت مردم در مدیریت بحران رسید. مسلم است در هیچ زمانی، امکانات و منابع دولت‌ها برای مدیریت بحران کافی نبوده و همواره به یاری و مشارکت همه مردم نیاز است.

اینجانب بر خود لازم می‌دانم از تمام کسانی که در اجرای این طرح همکاری داشته‌اند، به خصوص معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور و دفتر مدیریت بحران استان سمنان، قدردانی و سپاسگزاری نمایم.

دکتر مجید جدیدی

رئیس دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان و مدیر طرح

مقدمه

هر روز از طریق رسانه‌ها، از بروز حوادث مختلف در سراسر دنیا با خبر می‌شویم. این حوادث اغلب تلفات جانی و خسارت‌های مالی فراوانی را به دولت‌ها و ملت‌ها تحمیل می‌کنند.

در سال ۲۰۱۰ میلادی، حدود ۳۸۵ حادثه طبیعی در ۱۳۱ کشور جهان به وقوع پیوست. این حوادث جان بیش از ۳۹۷ هزار نفر از مردم دنیا را گرفت، ۲۱۷ میلیون نفر از جامعه جهانی را تحت تأثیر قرار داد و منجر به ۱۲۳/۹ میلیارد دلار خسارت شد.

کشور ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه، مستعد حوادث گوناگون طبیعی و انسان‌ساز بوده و به عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین کشورهای جهان مطرح است. بر اساس آمار، در ۹۰ سال گذشته بیش از ۱۸۰ هزار نفر در اثر وقوع حوادث غیرمترقبه طبیعی در ایران جان خود را از دست داده و بی‌شک چندین برابر آن دچار صدمات جسمی، روانی و اجتماعی شده و یا دارایی‌ها و اموال خود را از دست داده‌اند.

بر اساس تعریف، حوادث غیرمترقبه طبیعی که منجر به شرایط بحرانی می‌شوند، اتفاقاتی هستند که در فعالیت‌های معمول جامعه اختلال شدید ایجاد کرده، مقابله با آن از توان منطقه آسیب‌دیده خارج بوده و با خسارت‌های مادی و آسیب‌های انسانی همراه هستند. مدیریت مؤثر این‌گونه حوادث، به طور مستقیم به

توانمندی جوامع بستگی دارد.

با توجه به حادثه خیز بودن کشور ایران، لازم است عموم مردم، خود را برای مواجهه با حوادث غیرمترقبه طبیعی آماده ساخته و از توانمندی کافی برای کمک رسانی به آسیب دیدگان برخوردار باشند. چرا که تکیه بر منابع و امکانات خارج از منطقه آسیب دیده و انتظار دریافت خدمات از مناطق دیگر، سبب تأخیر در امداد رسانی به آسیب دیدگان شده، مرگومیر و آلام انسانی را افزایش خواهد داد. برنامه ریزی برای استفاده از تمام توانمندی های جامعه، می تواند در کاهش مرگومیر و آلام انسانی و خسارت های مادی حوادث غیرمترقبه طبیعی مؤثر واقع گردد. در همین راستا باید آموزش عموم مردم، بهبود نگرش و کسب مهارت های لازم و در نهایت سامان دهی گروه های مختلف مردمی برای مدیریت حوادث غیرمترقبه مدنظر مسئولین قرار گیرد.

اعتقاد به خدا و معنویت، نقش تأثیرگذاری در کاهش اثرات و تألمات روحی - روانی پس از حوادث دارد و پاسخ به نیازهای معنوی و روحی جامعه آسیب دیده، از جمله موارد بسیار مهم مدیریت حوادث غیرمترقبه است. به نظر می رسد این نیاز اساسی در مدیریت حوادث غیرمترقبه، مورد توجه کمتری قرار گرفته و به اندازه کافی به آن پرداخته نشده است. با توجه به اعتقادات مذهبی و باورهای دینی مردم ایران، باید این نیاز اساسی مردم آسیب دیده مورد بررسی و توجه جدی قرار گیرد. در این مجموعه چه مطالبی وجود دارد؟

* هیئت‌های مذهبی در سمنان

* مراحل اجرای طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس

از زلزله

* اعزام هیئت‌های مذهبی به مناطق زلزله‌زده

* اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

مجموعه حاضر، توصیفی از یک تجربه قابل توجه از مداخله مردم در مدیریت

حوادث غیرمترقبه و پاسخ به نیازهای معنوی مردم آسیب‌دیده است.

هیئت‌های مذهبی سمنان و مهدی شهر در قالب طرح توانمندسازی هیئت‌های

مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله با نام حضرت زینب (س)، هم زمان با

استان‌های قم، فارس، گلستان، یزد و اصفهان (شهرستان کاشان) برای اولین بار

در کشور، مداخله در مدیریت حوادث غیرمترقبه را تجربه کردند. امید است این

کتاب مورد استفاده عموم مردم و مسئولین محترم قرار گیرد.

دکتر محمد اطهری

مدیر حوادث و فوریت‌های پزشکی

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی سمنان و مدیر اجرایی طرح

فصل اول:

سازمان‌های مردم‌نهاد

NGO

سازمان مردم‌نهاد

سازمان‌های مردم‌نهاد یا (NGO) Non Governmental Organization به اشکال مختلف در سراسر جهان فعالیت می‌کنند و با توجه به مفهوم آن، به انواع گوناگون سازمان‌ها اشاره می‌شود. سازمان مردم‌نهاد در مفهوم کلی، به سازمانی اشاره می‌کند که به طور مستقیم بخشی از ساختار دولت محسوب نمی‌شود، اما نقش بسیار مهمی به عنوان واسطه بین مردم و قوای حاکم و حتی خود جامعه ایفا می‌کند.

بسیاری از سازمان‌های مردم‌نهاد، غیرانتفاعی هستند. بودجه این سازمان‌ها از طریق کمک‌های مردمی، سازمان‌های دولتی، توسط خود دولت یا ترکیبی از راه‌های اشاره‌شده تأمین می‌شود. بعضی از سازمان‌های مردم‌نهاد نیمه مستقل^۱ (QUANGOs) وظایف و کارهای دولتی را نیز انجام می‌دهند. برخی از این سازمان‌ها هیچ علاقه‌ای به سیاست ندارند، این در حالی است که برخی از آن‌ها به منظور تأمین منافع اعضای خود، صرفاً به راه‌های ورود به دولت می‌پردازند.

از آنجا که اصطلاح «سازمان مردم‌نهاد» بسیار کلی است، بسیاری از این

1. quasi-autonomous non-governmental organisation

سازمان‌ها ترجیح می‌دهند از اصطلاح سازمان داوطلبانه خصوصی^۱ (PVO) یا سازمان توسعه خصوصی (PDO)^۲ استفاده کنند.

گزارش تهیه شده توسط سازمان ملل در سال ۱۹۹۵ در خصوص حکومت جهانی، نشان می‌داد که در آن زمان قریب به ۲۹۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد بین‌المللی وجود داشته است. تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد داخلی کشورها حتی از این رقم نیز بالاتر بوده است. حدود ۲ میلیون سازمان غیردولتی در ایالات متحده فعالیت می‌کنند که بیشتر آن‌ها در ۳۰ سال گذشته تشکیل شده‌اند. روسیه نیز ۴۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد دارد و در هندوستان نیز ۲ میلیون سازمان مردم‌نهاد فعالیت دارند. روزانه چندین مورد از این سازمان‌ها ایجاد می‌شوند. تنها در کنیا، قریب به ۲۴۰ سازمان مردم‌نهاد در هر سال تأسیس می‌شود.

تاریخچه

اگرچه انجمن‌های داوطلبانه مردمی در سراسر تاریخ وجود داشته‌اند، اما سازمان‌های غیردولتی اغلب به همان منوال که امروزه، به ویژه در سطح بین‌الملل دیده می‌شوند، در دو قرن اخیر توسعه یافته‌اند. یکی از اولین سازمان‌های این‌چنینی، صلیب سرخ جهانی است که در سال ۱۸۶۳ میلادی تأسیس شد. عبارت «سازمان‌های غیردولتی» با تأسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵

1. Private voluntary organization
2. Private Development Organization

که مفاد آن در ماده ۷۱ از فصل ۱۰ منشور سازمان ملل آمده است، به وجود آمد.

اولین تعریفی که از «سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی»^۱ (INGO) ارائه شده است مربوط می‌شود به قطعنامه ۲۸۸ ECOSOC^۲ به تاریخ ۲۷ فوریه ۱۹۵۰ که در آن این چنین آمده است:

«هر گونه سازمان بین‌المللی که از طریق پیمان و معاهده بین‌المللی ایجاد نشده است». نقش اساسی سازمان‌های غیردولتی و دیگر گروه‌های اصلی در توسعه پایدار، در ماده ۲۷ دستور کار ۲۱ به رسمیت شناخته شده است که منجر به توافقات جدید و بازبینی شده برای روابط شورایی بین سازمان ملل و سازمان‌های مردم‌نهاد شد.

فرایند جهانی سازی در قرن بیستم، موجب اهمیت یافتن سازمان‌های مردم‌نهاد شد. امکان حل خیلی از مشکلات داخل یک کشور وجود نداشت. معاهدات بین‌المللی و سازمان‌های بین‌المللی از قبیل سازمان تجارت جهانی نیز بیش از حد بر منافع مؤسسات مالی بزرگ متمرکز بودند. در اقدامی برای متعادل کردن این روند، سازمان‌های غیردولتی با تاکید بر مسائل بشردوستانه، کمک به توسعه و توسعه پایدار تأسیس شدند که نمونه بارز آن اجلاس اجتماعی

1. International nongovernmental organization
2. Economic and Social Council

جهان است که هر ساله در ماه ژانویه در داووس برگزار شده و رقیب اجلاس اقتصادی جهان محسوب می‌شود.

اهداف

سازمان‌های مردم‌نهاد برای رسیدن به اهداف گوناگونی فعالیت می‌کنند و معمولاً در جهت پیشبرد اهداف سیاسی یا اجتماعی اعضا در حرکت هستند. به عنوان مثال، به بهبود وضعیت محیط زیست، تشویق گروه‌ها و مردم به رعایت حقوق بشر، بالا بردن سطح رفاه اقشار محروم و آسیب پذیر یا مطرح ساختن یک برنامه مشترک و دسته جمعی می‌توان اشاره کرد. تعداد این قبیل سازمان‌ها بسیار زیاد است و اهداف آن‌ها طیف وسیعی از موقعیت‌های سیاسی و فلسفی را در برمی‌گیرد. حتی می‌توان آن‌را به مدارس خصوصی و سازمان‌های ورزشی نیز ربط داد.

ویژگی‌های سازمان‌های مردم‌نهاد

در ایران به آن سازمان مردم‌نهاد (به اختصار: سَمَن) یا تشکل غیردولتی می‌گویند که به نظر می‌رسد با توجه به بافت حکومت در ایران که «دولت» بخشی از قوای حاکم است، بهتر است از معادل سازمان غیر حکومتی استفاده شود. سازمان‌های مردم‌نهاد، اساساً با تاکید بر ۳ اصل داوطلبانه، غیرانتفاعی و غیرسیاسی تشکیل و تأسیس می‌شوند و بودجه آن‌ها از راه‌های زیر تأمین می‌گردد:

* کمک و هدایای مردمی

* وقف و حبس

* کمک‌های مالی از سازمان‌های دولتی و غیردولتی

* کمک‌های مالی از سازمان‌های بین‌المللی (با رعایت مقررات مربوطه)

* وجوه حاصل از فعالیت‌های سازمان و انجام طرح در چارچوب اهداف و

اساس‌نامه و آیین‌نامه سازمان

* حق عضویت در سازمان

بدیهی است هر مؤسسه یا بنیاد غیردولتی با توجه به نیاز اعضای خود، موضوع

فعالیت مشخصی را پی می‌گیرد. موضوعاتی مانند دین، آموزش، بهداشت، محیط

زیست، اشتغال، فرهنگ، هنر، جوانان، کودکان، زنان، سالمندان و یا موضوعات

تخصصی و علمی.

به عقیده بعضی از صاحب‌نظران، تشکل‌های مردم‌نهاد به چندین دلیل ممکن

است شکل بگیرند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

* اهداف انسان دوستانه

* احساس نیاز یا تجربه شخصی در برخورد با معضلات اجتماعی

* دستورات و سفارش بزرگان در نیکوکاری و حرکت‌های انسان دوستانه

تشکل‌های غیردولتی برای ادامه فعالیت خود نیازمند ویژگی‌هایی هستند که

ضامن بقا و موفقیت آن‌ها است که می‌توان به رئوس آن اشاره کرد:

خودجوشی و نیاز طبیعی، اهداف مشترک اعضا، قانونمندی، برنامه و فعالیت

مدون، مشارکت و جلب مشارکت (عضوپذیری) و استقلال.

سابقه تشکل‌های مردم‌نهاد در ایران

در کشور اسلامی ایران، مساجد، تکایا، هیئت‌های مذهبی و انجمن‌های محلی را نهادهای غیردولتی سنتی قدیمی می‌دانند. پس از آن صندوق‌های قرض‌الحسنه، خیریه‌ها، انجمن‌های اسلامی و سپس اتحادیه‌ها، اصناف و نظام‌های صنفی و مهندسی و مانند آن، شکل‌های جدیدتر نهادهای مدنی در ایران هستند. هیئت‌های مذهبی، ساختار یک NGO از جمله هیئت امانا، رئیس، هدف و عوامل تأثیرگذار بر اجرای اهداف (عموم مردم) را دارند و برای تأمین منابع مالی به کمک‌های عموم مردم متکی هستند. هیئت‌های مذهبی در ایران، پیشینه‌ای بیشتر از نمونه‌های غربی دارند و به تعداد زیاد در کشور فعال هستند.

سازمان مردم‌نهاد مذهبی، سازمانی رسمی است که هویت و هدف آن خودآگاهی ناشی از آموزش یک سنت دینی است که بر پایه امور غیرانتفاعی، مستقل از حکومت و به شکل داوطلبانه برای بهبود و واقعی سازی ایده‌های مرتبط با خیر عموم شکل می‌گیرد. از همین نوع سازمان‌ها، امروزه در سایر کشورها نیز به تعداد زیاد فعال هستند.

سازمان‌های مردم‌نهاد مذهبی به پشتوانه دستورات مذهبی و اعتقادات دینی که پیش برنده و محرک دین‌داران است از پتانسیل بالایی در خدمت‌رسانی به مردم در مواقع نیاز برخوردارند. همچنین، مردم دین‌دار و معتقد آسیب‌دیده نیز با حسی

فصل اول: سازمان‌های مردم‌نهاد NGO ► ۱۷

مشابه و با رویی گشاده، پذیرای این خدمات خواهند بود. این توانایی و حس متقابل در بهبود شرایط روحی‌روانی مردم آسیب‌دیده در حوادث و بازگشت آرامش به منطقه و رسیدن مردم به شرایط عادی نیز بسیار موثر و کارآمد خواهد بود.

فصل دوم:

هیئت‌های مذهبی در استان سمنان

وضعیت جغرافیایی استان سمنان

استان سمنان، در دامنه جنوبی رشته کوه‌های البرز واقع شده که ارتفاع آن از شمال به جنوب کاسته و به دشت کویر ختم می‌شود. مساحت استان سمنان بالغ بر ۹۷۴۹۱ کیلومترمربع است. میامی، شاهرود، دامغان، سمنان، مهدی‌شهر، سرخه، آرادان و گرمسار، شهرستان‌های استان سمنان را تشکیل می‌دهند و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت آن ۶۳۱۲۱۸ نفر است.

شهر سمنان، مرکز استان سمنان است که در محدوده شمال غربی استان واقع است. استان سمنان از شرق با استان‌های خراسان رضوی و خراسان شمالی، از شمال با استان‌های گلستان و مازندران، از غرب با استان‌های تهران و قم و از جنوب با استان‌های یزد و اصفهان هم‌مرز است.

وضعیت ویژه جغرافیایی استان سمنان که از شمال به رشته کوه‌های البرز و از جنوب به دشت کویر محدود می‌شود باعث شده تا این استان از تنوع آب و هوایی خاصی برخوردار باشد. درحالی‌که اغلب شهرهای استان، تابستان‌های بسیار گرمی دارند، در همین فصل، مناطق کوهستانی استان از هوایی معتدل و مطبوع برخوردار هستند.

شهرستان سمنان

شهر سمنان در ۲۰۵ کیلومتری شرق تهران، در مسیر تهران به مشهد قرار گرفته و حدود ۲۲۱۱۹ کیلومترمربع وسعت دارد. شهرستان سمنان از شمال با شهرستان مهدی شهر، از غرب با شهرستان سرخه، از شرق با شهرستان دامغان و از جنوب با استان اصفهان هم‌مرز است. این شهرستان دارای یک بخش و یک شهر است و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، جمعیت آن ۱۸۲۲۶۰ نفر است.

شهرستان سمنان در جنوب رشته‌کوه‌های البرز قرار گرفته، از شرق به مشهد مقدس، از غرب به تهران و قم، از شمال و از سه مسیر به ساری (استان مازندران) و از جنوب از مسیر معلمان - جندق به اصفهان و یزد راه دارد.

سمنان به جزیره لهجه‌ها معروف است. زبان مردم سمنان از بقایای دست‌نخورده زبان پهلوی است که در حال حاضر به گویش‌های سرخه‌ای، بیابانکی، سمنانی، سنگسری و شه‌میرزادی تقسیم می‌شود.

شهرستان مهدی‌شهر

شهرستان مهدی‌شهر با آب و هوایی خوش در دامنه رشته‌کوه‌های البرز واقع شده است. از سمنان که به سمت شمال برویم بعد از کمتر از ۱۰ دقیقه - البته با اتومبیل - به شهر مهدی‌شهر می‌رسیم. مرکز شهرستان، شهر مهدی‌شهر است و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت آن ۴۱۸۹۶ است. مردم شهر مهدی‌شهر به زبان سنگسری صحبت می‌کنند. بخش مهدی‌شهر در مرداد سال ۱۳۸۶ از

شهرستان سمنان منفک و به عنوان شهرستان ارتقا یافت. شهرستان مهدی شهر با ۲۰۰۰ کیلومترمربع وسعت، از جنوب به شهرستان سمنان، از شمال به شهرستان ساری (استان مازندران) از شرق به شهرستان دامغان و از غرب به شهرستان فیروزکوه (استان تهران) محدود می‌شود. دامداری و دام‌پروری در مهدی‌شهر از مشاغل مهم و اصلی مردم این سرزمین بوده و لبنیات عشایر ایل سنگسری شهرت فراوان دارد. شهرستان مهدی‌شهر که در دامنه رشته‌کوه‌های البرز واقع شده است از جاذبه‌های طبیعی فراوانی برخوردار است. جنگل رودبارک، غار دربند و شهر زیبا و خوش آب و هوای شه‌میرزاد از مهم‌ترین جاذبه‌های این شهرستان است.

چهره مذهبی استان سمنان

با مطالعه اسناد و مدارک تاریخی در می‌یابیم که ساکنین ایالت قومس همچون سایر ایرانیان، قبل از رواج شریعت اسلام پیرو آیین زرتشت بودند و در حفظ و صیانت از آن به عنوان آیین به ارث رسیده از نیاکانشان ثابت‌قدم بوده‌اند. مردم استان سمنان، مردمی مسلمان و شیعه هستند. طبق آمار سال ۱۳۹۲، ۹۹.۴ درصد مردم استان سمنان مسلمان و اقلیت بسیار کمی از مردم نیز پیرو آیین مسیحیت و زرتشت هستند. طبق همین آمار از ۶۳۱۲۱۸ نفر جمعیت استان سمنان ۶۲۷۳۱۳ نفر مسلمان، ۵۴۸ نفر مسیحی، ۱۱۶ نفر زرتشتی، ۴ نفر کلیمی و ۵۸۰ نفر پیرو آیین سایر مذاهب هستند. همچنین ۲۶۵۷ نفر نیز مذهب خود را اظهار

نکرده‌اند.^۱

هیئت‌های مذهبی در استان سمنان

در استان سمنان نزدیک به ۱۲۹۶ هیئت مذهبی فعال هستند که توزیع آن‌ها در شهرستان‌های استان به شرح جدول زیر است.

جدول شماره ۱: فراوانی هیئت‌های مذهبی به تفکیک شهرستان‌های استان سمنان

نام شهرستان	سمنان	دامغان	شاهرود	مهدی‌شهر	گرمسار	آرادان	میامی	بیارجمند	سرخه
تعداد هیئت	۱۵۹	۲۵۱	۴۵۵	۱۲۴	۸۲	۲۵	۹۸	۷۶	۲۶

در استان سمنان ۱۵۰۰ هیئت جوان دارای سایت و وبسایت هستند.

اساس‌نامه هیئت‌های مذهبی

تمام هیئت‌های مذهبی استان سمنان دارای اساس‌نامه جداگانه هستند. اساس‌نامه پیشنهادی هیئت‌های مذهبی توسط معاونت امور فرهنگی و تبلیغ سازمان تبلیغات اسلامی استان، تنظیم و در اختیار هیئت‌های مذهبی قرار می‌گیرد. اساس‌نامه هیئت مذهبی شامل کلیات و اهداف، ساختار، مالی و حقوقی، برگه‌های احراز صلاحیت‌ها، درخواست اخذ مجوز فعالیت و مشخصات هیئت است.

۱- معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال استانداری سمنان

فعالیت‌های هیئت‌های مذهبی

هیئت‌های مذهبی بر حسب ساختار مدیریت، فضای استقرار، منابع و امکانات، ترکیب اعضا و سایر موارد، دارای فعالیت‌های گوناگونی هستند. این فعالیت‌ها، از برگزاری مراسم عزاداری سالار شهیدان در دهه محرم تا طیفی از فعالیت‌های اجتماعی متفاوت است. برخی از فعالیت‌ها و برنامه‌های هیئت‌های مذهبی را می‌توان به شرح زیر نام برد:

* سامان‌دهی، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی و برگزاری مراسم عزاداری سالار شهیدان در ایام محرم و صفر.

* برگزاری مراسم سخنرانی، خواندن ادعیه منظم هفتگی (دعای کمیل، دعای ندبه و ...) در طول سال و نیز به مناسبت‌های خاص.

* برگزاری مراسم ولادت، وفات و شهادت ائمه اطهار.

* برگزاری مراسم اطعام و پذیرایی به مناسبت‌های مختلف.

* تشکیل صندوق قرض‌الحسنه و مدیریت و هدایت آن.

* انجام امور خیریه مانند ساخت و ساز بناهای خیریه، تهیه جهیزیه، کمک به درمان بیماران و مانند آن.

* مدیریت بناهای جنبی خیریه، مانند رستوران و سالن غذاخوری، مرکز خیریه

درمانی، امور فرهنگی و مانند آن.

گرچه مهم‌ترین فعالیت هیئت‌های مذهبی بر پا داشتن شعائر دینی و اشاعه

فرهنگ اسلامی است، اما هیئت‌های مذهبی به عنوان یک سازمان مردم‌نهاد، همواره سعی دارند تا با استفاده از توان خود، در خدمات عمومی و کمک به مردم در هر شرایط مشارکت نمایند. شاید بتوان هیئت‌های مذهبی را از نظر فعالیت به سه دسته تقسیم کرد:

الف) هیئت‌هایی که دارای قدمت و سابقه طولانی هستند و دارای بافت سنتی بوده و از انسجام نسبتاً قوی و متمرکزی برخوردارند.

ب) هیئت‌های در حال توسعه که دارای جلسات منظم بوده و به سازمان‌دهی گرایش داشته و پذیرای برنامه‌های جدید و نو هستند.

ج) هیئت‌هایی که به صورت موسمی و مقطعی فعالیت می‌کنند. این هیئت‌ها در ایام خاصی مانند دهه اول محرم فعال بوده و از انسجام نسبتاً ضعیفی برخوردارند.

در هر صورت، هیئت‌های مذهبی در محورهای زیر فعالیت می‌کنند:

- ۱- گسترش و اشاعه فرهنگ متعالی اسلام.
- ۲- تحکیم وحدت و هماهنگی فکری و عملی در فعالیت‌های مذهبی.
- ۳- ارتقای آگاهی عموم مردم با مبانی دین اسلام.
- ۴- زنده نگاه‌داشتن شعائر اسلامی و سنت اهل‌بیت.
- ۵- پاسداری از دستاوردهای انقلاب اسلامی.
- ۶- مقابله هوشیارانه با جریان‌ها و افکار انحرافی.

نحوه اداره هیئت‌های مذهبی

به طور کلی اعضای یک هیئت، به ویژه هیئت امنای و ارکان هیئت، مسئولیت اداره هیئت مذهبی را بر عهده دارند. هر هیئت از پشتیبانی و حمایت مردم و همچنین سازمان تبلیغات اسلامی برخوردار است. طبق اساس نامه هیئت مذهبی، هر هیئت دارای ارکانی به شرح زیر است:

۱- هیئت امنای

۲- مسئول هیئت

۳- روحانی هیئت

۴- مداح هیئت

۵- مربی قرآن هیئت

پنج نفر اعضای هیئت امنای هر هیئت مذهبی با رأی‌گیری کلیه اعضای هیئت انتخاب و ۴ نفر دیگر ارکان هیئت توسط ۵ نفر هیئت امنای انتخاب می‌شوند. انتخاب هیئت امنای هر هیئت با رأی‌گیری اعضای هیئت، هر چهار سال یک بار و با نظارت روحانی هیئت و سازمان تبلیغات اسلامی و به صورت هماهنگ و همزمان در سراسر کشور انجام می‌شود.

به طور کلی تشکیل یک هیئت مذهبی یک حرکت خودجوش و مردمی است. هر هیئت حداقل با ۳۰ نفر عضو قابل شکل‌گیری است. افراد علاقه‌مند، با مراجعه به هیئت مذهبی مورد نظر و فعالیت در زمینه‌های مختلف به عضویت هیئت درمی‌آیند.

فصل سوم:

نقش هیئت‌های مذهبی

در مدیریت حوادث غیر مترقبه

مدیریت بحران

تعریف بحران: شرایطی است که در اثر حوادث، رخدادها و عملکردهای طبیعی و انسانی (بجز موارد موضوعه در حوزه های امنیتی و اجتماعی) به طور ناگهانی یا غیر قابل کنترل به وجود می آید و موجب ایجاد مشقت و سختی برای یک مجموعه یا جامعه انسانی می شود و بر طرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، فوری و فوق العاده دارد.

مدیریت جامع بحران: فرآیند برنامه ریزی، عملکرد و اقدامات اجرایی است که توسط دستگاه های دولتی، غیردولتی و عمومی پیرامون شناخت و کاهش سطح مخاطرات (مدیریت خطرپذیری) و مدیریت عملیات مقابله و بازسازی و بازتوانی منطقه آسیب دیده (مدیریت بحران) صورت می پذیرد. در این فرآیند با مشاهده پیش نشانگرها و تجزیه و تحلیل آن ها و منابع اطلاعاتی در دسترس تلاش می شود به صورت یکپارچه، جامع و هماهنگ با استفاده از ابزارهای موجود از بحران ها پیشگیری نموده یا در صورت بروز آن ها با آمادگی لازم در جهت کاهش خسارات جانی و مالی به مقابله سریع پرداخته تا شرایط به وضعیت عادی بازگردد.

مراحل مدیریت بحران

به طور کلی مدیریت بحران دارای چهار مرحله به شرح زیر است:

الف - پیشگیری: مجموعه اقداماتی است که با هدف جلوگیری از وقوع حوادث و یا کاهش آثار زیان‌بار آن، سطح خطرپذیری جامعه را ارزیابی نموده و با مطالعات و اقدامات لازم، سطح آن را تا حد قابل قبول کاهش می‌دهد.

ب - آمادگی: مجموعه اقداماتی است که توانایی جامعه را در انجام مراحل مختلف مدیریت بحران افزایش می‌دهد که شامل جمع‌آوری اطلاعات، برنامه ریزی، سازماندهی، ایجاد ساختارهای مدیریتی، آموزش، تأمین منابع و امکانات و تمرین است.

ج - مقابله: انجام اقدامات و ارائه خدمات اضطراری به دنبال وقوع بحران است که با هدف نجات جان و مال انسان‌ها، تأمین رفاه نسبی برای آن‌ها و جلوگیری از گسترش خسارات انجام می‌شود. عملیات مقابله شامل اطلاع‌رسانی، هشدار، جست‌وجو، نجات و امداد، بهداشت، درمان، تأمین امنیت، ترابری، ارتباطات، فوریت‌های پزشکی، تدفین، دفع پسماندها، مهار آتش، کنترل مواد خطرناک، سوخت‌رسانی، برقراری شریان‌های حیاتی و سایر خدمات اضطراری ذی‌ربط است.

د - بازسازی و بازتوانی: بازسازی شامل کلیه اقدامات لازم و ضروری پس از وقوع بحران است که برای بازگرداندن وضعیت عادی به مناطق آسیب‌دیده با در نظر گرفتن ویژگی‌های توسعه پایدار، ضوابط ایمنی، مشارکت‌های مردمی و مسائل

فرهنگی، تاریخی و اجتماعی منطقه آسیب دیده انجام می‌گیرد. بازتوانی نیز شامل مجموعه اقداماتی است که برای بازگرداندن شرایط جسمی، روحی و روانی و اجتماعی آسیب‌دیدگان به حالت طبیعی انجام می‌شود.

نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در مدیریت حوادث

مدیریت بحران، به دلیل وسعت حوزه فعالیت، تنها با همکاری و مشارکت همه مردم و همه سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی میسر می‌گردد؛ بنابراین باید با آموزش عموم مردم و آشنا نمودن آنان با مشکلات و مسائل بحران، نقش و جایگاه مردم را در مدیریت بحران، مشخص و آنان را برای مشارکت در مدیریت بحران آماده نمود. سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان بخشی از مردم که از توانمندی‌های قابل توجهی برخوردارند، می‌توانند در مراحل مختلف مدیریت بحران نقش مؤثری ایفا نمایند. از جمله می‌توان به نقش‌های زیر اشاره کرد:

* ارائه کمک‌های اولیه امدادی: این کمک‌ها طیف وسیعی از عملیات را شامل می‌شوند. انجام کمک‌های اولیه و امداد رسانی به مجروحین و مصدومین جزء اصلی‌ترین و ضروری‌ترین خدمات محسوب می‌شوند.

* تأمین غذا، آب بهداشتی و پوشاک: ایجاد زمینه برای فراهم ساختن و در اختیار قرار دادن این اقلام، قدم مهمی در امر یاری‌رسانی به مردم در حوادث است.

* ساخت سرپناه موقت و دائم: در مواردی که حوادث طبیعی، منازل و محل زندگی مردم را تخریب نموده است، فعالیت‌های عمرانی و ایجاد سرپناه، گام مهمی

در کمک به آسیب‌دیدگان محسوب می‌شود.

* ایجاد کسب‌وکار: آموزش‌های کارآفرینی و مهارت‌های فنی و ایجاد کسب‌وکار برای حادثه‌دیدگان نیز از مواردی است که می‌تواند به بازگشت قشر آسیب‌دیده به حالت عادی و فعالیت‌های روزمره کمک کند.

* حمایت خانوادگی: قبول سرپرستی کودکان بی سرپرست، کمک به زنان آسیب‌دیده، ارائه مشاوره با هدف ارتقای روحیه خانواده‌ها، ارائه مشاوره‌های مذهبی، برگزاری جلسات مذهبی و برپایی برنامه‌های مذهبی و معنوی برای افزایش روحیه افراد آسیب‌دیده.

اکثر هیئت‌های مذهبی در استان سمنان، بیش‌ترین فعالیت خود را در برگزاری مراسم عزاداری سالار شهیدان و در ماه‌های محرم و صفر متمرکز کرده‌اند و در سایر ایام سال و دیگر مناسبت‌ها فعالیت کمتری دارند. می‌توان با تدوین برنامه‌هایی مناسب، از توانمندی قابل‌توجه و امکانات و منابع هیئت‌های مذهبی در راستای اهداف انسان‌دوستانه و در تمام ایام سال، آن‌طور که شایسته است بهره‌برداری کرد. یکی از ضروری‌ترین این برنامه‌ها، برنامه مدیریت بحران است که می‌توان با کمک هیئت‌های مذهبی به صورت بهتری آن را اجرا کرد.

اکثر مردم ایران مسلمان هستند و بر اساس اعتقادات دینی، خدا را ناظر بر اعمال خود می‌دانند و معتقدند که خدا تدبیر کننده همه امور عالم است. مردم مسلمان، در سختی‌ها و دشواری‌های زندگی به خداوند پناه می‌برند و از او برای

گشایش در کارها کمک می‌خواهند.

مسلمانان به مصداق آیه شریفه: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (الرعد - ۲۸) (ترجمه: آن‌ها کسانی هستند که ایمان آورده و دل‌هایشان به یاد خدا آرامش می‌گیرد، آگاه باشید که تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش پیدا می‌کند.) در شرایط سخت و دشوار، با یاد خدا به آرامش می‌رسند.

در مرحله بازسازی مدیریت بحران، با توجه به اعتقادات دینی مردم مسلمان، پاسخ به نیازهای معنوی مردم آسیب‌دیده می‌تواند در تسریع بازگشت آنان به زندگی عادی بسیار مؤثر باشد. باید در این مرحله، به مردم آسیب‌دیده کمک کرد تا با بهره‌گیری از آموزه‌های دینی بر مشکلات غلبه کرده و به زندگی عادی خود بازگردند.

فصل چهارم:

مروری بر قرآن کریم، احادیث و متون

مروری بر قرآن کریم

قرآن کریم، کتاب آسمانی مسلمانان است. مسلمانان تلاش می کنند تا از دستورات قرآن پیروی کرده و در زندگی، آن را سرلوحه کارها قرار دهند. قرآن، برای شرایط مختلف زندگی انسان و نیازهای متفاوت او توصیه‌هایی مناسب دارد و مسلمانان را به رعایت و اجرای آن امر می کند.

بلايا و مصائب از دیدگاه قرآن کریم

تمام افعال خداوند، حکیمانه و دارای غایاتی معقول است که البته، این غایات به مخلوقات او باز می گردند. از سوی دیگر، این یک واقعیت انکارناپذیر است که در جهان پیرامون ما اموری هستند که آن‌ها را «شر» می دانیم. بلايا و مصیبت‌های ناشی از پدیده‌های طبیعی همچون سیل و طوفان، زلزله، بیماری‌ها، درد، رنج، مرگ، سختی‌های گوناگون و ... مجموعه بزرگی از شرور را پدید می آورند که هر انسانی، کم و بیش با آن دست به گریبان است.

ممکن است در نگاه نخست به نظر آید که وجود این امور، با حکمت الهی و نهایه آفرینش انسان سازگاری ندارد، زیرا غرض خداوند از خلقت آدمیان، تأمین مصالح و منافع آن‌هاست. حال آنکه، امور یادشده همگی بر خلاف مصالح

انسانی‌اند و از این‌رو، با غایت خلقت بشر تعارض دارند؛ به عبارت دیگر، چه بسا گمان شود که خداوند با تجویز شرور و جلوگیری نکردن از آن‌ها، نقض غرض کرده است و نقض غرض (آن‌که فاعل کاری انجام دهد که با اغراض و مقاصدش منافات داشته باشد) با حکیم بودن فاعل سازگار نیست.

بدیهی است که در پاسخ به ادعای بالا، باید نشان دهیم که وجود بلایا و مصیبت‌ها و درد و رنج و سختی‌ها در دنیا خالی از غایات معقول نیست، بلکه این امور در جهت مصالح حقیقی فردی یا نوعی انسان‌ها قرار دارند. از این‌رو نباید وجود آن‌ها را لغو و بیهوده یا مخالف با اغراض عمومی آفرینش دانست. پیش از آن‌که بخشی از مهم‌ترین فواید و منافع شرور را یادآور شویم، لازم است به چند اصل کلی که توجه به آن‌ها در نتیجه‌گیری مطلوب از این بحث سودمند است، اشاره کنیم. قرآن در آیه ۳۰ سوره شوری، عموم مصیبت‌ها و بلایا را محصول اعمال خود انسان می‌داند:

وَمَا أَصَبَكُمْ مِّنْ مُّصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَ يَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ [شوری: ۳۰]

و هر مصیبتی که به شما برسد به سبب دستاورد خود شماست و (خدا) از بسیاری (از گناهان شما) درمی‌گذرد.

فلسفه شرور

۱- شکوفا شدن استعدادها

خلقت انسان و وضعیت عمومی جهان طبیعت به گونه‌ای است که بسیاری از

استعدادهای مادی و معنوی آدمی جز در سایه مواجهه با سختی‌ها و مشکلات شکوفا نمی‌گردد. همان‌گونه که عضلات بدن یک ورزشکار، تنها از طریق تمرین‌های سخت و طاقت‌فرسا، ورزیده می‌گردد، پاره‌ای قابلیت‌های روحی و معنوی انسان نیز در برخورد با بلاها و مصائب به ظهور می‌رسد. برای مثال، ملاحظه می‌کنیم که بسیاری از اکتشافات و اختراعات علمی، تحت تأثیر نیاز جدی انسان در برخورد با مشکلات حیات فردی و جمعی رخ داده است. قرآن کریم، در اشاره به این واقعیت، بیان می‌دارد که در دامان هر سختی و مصیبتی، آسانی و سهولتی نهفته است:

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا* إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (انشرح: ۵ و ۶) پس با دشواری آسانی است. آری، با دشواری آسانی است.

۲- آزمون الهی

یکی از سنت‌های عمومی خداوند، سنت آزمون و ابتلاست. خداوند، بر اساس غایت خلقت انسان و ویژگی‌های وجودی وی، او را در صحنه‌های گوناگون زندگی می‌آزماید. البته این نکته روشن است که برخلاف آزمون‌های بشری، امتحان الهی به انگیزه کشف حقیقت مجهول انجام نمی‌پذیرد، بلکه در اینجا نیز غایت فعل به مخلوق، یعنی انسان، بازمی‌گردد و غرض از آزمایش چیزی جز پرورش استعدادهای نهفته انسان و ظهور مکنونات درونی او نیست. آدمی، در کوران آزمایش الهی، سنگ معدنی را می‌ماند که در کوره‌ای آتشین نهاده می‌شود تا

ناخالصی‌های آن جدا گردد و جوهره گران‌بهای آن، پیراسته از شائبه‌ها و کدورت‌ها، آشکار شود. خداوند، گاه انسان را با رفاه و آسایش و گاه نیز با قرار دادن او در موقعیت‌های سخت و دشوار و گرفتار ساختن او در دامان بلایا و مصائب، می‌آزماید:

وَ نَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَ الْخَيْرِ فِتْنَةً وَ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ؛ [انبیاء: ۳۵] و شما را از راه آزمایش

به بد و نیک خواهیم آزمود و به‌سوی ما بازگردانده می‌شوید.

عبارت «شر و خیر» در این آیه، معنایی بس گسترده دارد و رنج و انواع آسایش‌ها، تندرستی، ثروت، پیروزی و ... را شامل می‌گردد و بیان می‌شود که همه امور، جنبه آزمون دارند و علاوه بر پرورش روح و جسم انسان‌ها، واقعیت درونی و باطنی آنان را آشکار می‌سازند.

قرآن در آیات متعدد دیگری بر آزمایش انسان‌ها از طریق سختی‌ها و بلایا تاکید می‌ورزد. در یکی از آیات سوره بقره، فهرست برخی از مهم‌ترین مواد امتحان الهی در حیات دنیوی ارائه شده است.

وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ

وَ بَشَرٍ الصَّابِرِينَ؛ [بقره: ۱۵۵] و قطعاً شما را به چیزی از (قبیل) ترس و گرسنگی و کاهش در اموال و جان‌ها (مرگ) و کاهش در محصولات می‌آزماییم و مژده ده شکیبایان را.

از عبارت «بشر الصابرين» آشکار می‌شود که فرجام نیکو و پاداش بزرگی در

انتظار کسانی است که از این آزمایش‌ها سربلند بیرون آیند. البته، چنین نیست که این پاداش نصیب همه بندگان گردد، بلکه گروهی از مردم در میدان آزمایش از خود ضعف و سستی نشان می‌دهند و به‌جای تلاش و مقاومت، بر خداوند خرده می‌گیرند.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ؛ [فجر: ۱۶] و اما چون او را می‌آزماید و روزی‌اش را تنگ می‌گرداند، می‌گوید: پروردگارم مرا خوار کرده است.

۳- هشدار و بیدارگری

یکی از فواید عمده بلایا و مصائب آن است که آدمی را از خواب غفلتی که بر اثر فرو غلتیدن در نعمت‌های دنیوی بدان دچار شده است بیدار می‌کند و مسئولیت‌های خطیر او را در برابر خدای خویش یادآور می‌شود، استکبارش را به تواضع و خضوع مبدل و زمینه مناسبی برای بازگشت او به مسیر حق آماده می‌سازد. قرآن در آیات متعددی به این فلسفه اساسی اشاره می‌کند:

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ؛ [اعراف: ۹۴] و در هیچ شهری پیامبری نفرستادیم مگر آن که مردمش را به سختی و رنج دچار کردیم تا مگر به زاری درآیند.

وَلَنذِيقَنَّهُمْ مِّنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِيِّ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ؛ [سجده: ۲۱] و قطعاً غیر از عذاب بزرگ‌تر (عذاب آخرت) از عذاب نزدیک‌تر (عذاب دنیا) به آنان می‌چسانیم، امید آن که (به‌سوی خدا) بازگردند.

همچنین، در مورد آل فرعون بیان می‌شود که غرض از نزول بلا و سختی بر آنان، این بوده است که متذکر گردند و حقایقی را که از آن غفلت ورزیده‌اند، یادآور شوند.

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَ نَقْصِ مِّنَ الشَّمْرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَدْعُرُونَ؛ [اعراف: ۱۳۰] و در حقیقت، ما فرعونیان را به خشک سالی و کمبود محصولات دچار کردیم، باشد که عبرت گیرند.

البته، بسیاری از انسان‌ها در مقابل سختی‌ها و گرفتاری‌ها واکنش مناسبی از خود نشان نمی‌دهند و به جای تذکر و هدایت، به غفلت و سرکشی خود ادامه می‌دهند.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاَهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَ مَا يَتَضَرَّعُونَ؛ [مؤمنون: ۷۶] و به راستی ایشان را به عذاب گرفتار کردیم اما برای پروردگارشان فروتنی نکردند و به زاری درنیامدند.

۴- قدرناشناسی نعمت‌های الهی

از دیگر فواید حوادث ناگوار آن است که انسان، اهمیت نعمت‌های الهی را دریابد و قدر آن را بشناسد و از این‌روست که گفته‌اند. «قدر عافیت کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید.»

قرآن نیز، گاه برای یادآوری نعمت‌های الهی، انسان‌ها را به یاد موقعیت‌هایی می‌اندازد که از آن نعمت‌ها محروم بودند. گویا سلب نعمت، مقتضی قدرشناسی

بهتر آن است.

وَ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا؛ [آل عمران: ۱۰۳] و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آنگاه که دشمنان (یکدیگر) بودید، پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او، برادران هم شدید.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ (۴۲)
فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [انعام: ۴۲ و ۴۳] و ما پیامبرانی به سوی امت‌های پیش از تو فرستادیم آن‌ها را با سختی و رنج گرفتار ساختیم تا شاید تضرع و اظهار عجز و زاری به درگاه خدا کنند (تکبر را کنار نهند و خود را بشکنند و خودپرستی و هواپرستی نکنند). پس چرا وقتی سختی و بلائی ما (به دلیل گناهانشان) آنان را دریافت، تضرع نکردند، بلکه قلب‌هایشان قساوت نیز پیدا کرد و شیطان آنچه را که (از گناه) انجام می‌دادند، بر ایشان به زیبایی و زینت جلوه ساخت و برنگشتند و توبه نکردند، بلکه بر عصیان و طغیان پای فشردند و بیش‌تر فرورفتند.

فَلَمَّا نَسُوا مَا دُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ (۴۴) فَقُطِعَ ذَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ [انعام: ۴۴ و ۴۵] پس چون آنچه را به آن پند داده شده بودند فراموش کردند، درهای هر چیزی (از انواع مادیات مثل خانه، ثروت، شغل، اولاد، ریاست،

شهرت و لذت) را به روی آن‌ها گشودیم تا هنگامی که به آنچه داده شده بودند، شاد گشتند، ناگهان آنان را گرفتیم و یک باره نومید شدند. پس ریشه آن گروهی که ستم کردند، برکنده شد (و نسل آن‌ها قطع گردید) و ستایش مخصوص خداوند، پروردگار جهانیان است.

قرآن نه تنها از جهت گیری غلط در موقع مشاهده بلا خبر می‌دهد، بلکه اقسام جهت‌گیری‌های ناصحیح را بعد از عذاب بیان کرده و از آن انتقاد می‌کند فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ صُورَهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُ كَذَلِكَ زَيْنَ لِّلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ [یونس: ۱۲] پس وقتی ما گرفتاری او را برطرف کردیم، چنان گذشت که انگار هرگز ما را صدا نکرده بود که گرفتاری‌اش را دفع کنیم و انگار خودبه‌خود گرفتاری‌اش برطرف شده است.

انسان، گاهی حتی با وجود برطرف شدن عذاب‌ها و بلاها و گرفتاری‌ها نیز به خود نمی‌آید.

صبر از دیدگاه قرآن کریم

خداوند انسان را به صبر و شکیبایی در مصائب و گرفتاری‌ها امر می‌کند. در بین واژه‌های مهم، واژه صبر در قرآن ۱۰۳ بار تکرار شده است که در بسیاری موارد کاربرد آن مطلق است و مصداق خاصی برای آن ملحوظ نشده و به معنای مطلق پایداری و شکیبایی از هر نوع آن است و در بعضی آیات به نوع خاصی از صبر اشاره دارد. به برخی از آیات قرآن کریم که واژه صبر را به کار برده است اشاره

می‌شود.

يَا بَنِيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَ أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَ أَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ دَالِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ [لقمان: ۱۷] باز لقمان در مقام پند به فرزندش گوید: ای پسرک من! برپا دار نماز را و امر کن مردم را به نیکی و بازدار از ناشایست و بدی و صبر کن بر آن چه رسد تو را از شدايد روزگار که البته این امور لازمه اراده قوی در کارهاست.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ أَجْرٌ كَبِيرٌ [هود: ۱۱] مگر آن کسانی که صبر کردند در بلاها و عمل کردند نیکی ها را، آن گروه از برای ایشان آمرزش و مژده بزرگ است.

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَغَنِمَ عَقِبَى الدَّارِ [رعد: ۲۴] (گویند ملائکه) سلامت و رحمت باد بر شما به سبب آن که صبر کردید در دنیا، خوب خانه‌ای است خانه آخرت.

مروری بر احادیث

در روایات اسلامی نیز نکات ارزشمندی را در بیان فواید و آثار شرور می‌توان یافت. پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) نیز برای شرایط سخت و دشوار زندگی توصیه‌هایی دارند و روایات متعددی از آنان در باره صبر و بردباری نقل شده است. امیر مؤمنان علی (ع) تأثیر سختی‌ها و بلاها را در شکوفایی استعدادهاى نهفته انسان چنین بیان می‌دارد: «ولکن الله یختبر عباده بانواع الشدائد و یتعدهم بانواع

المجاهد ویتلیهم بضروب المکاره» ولی خداوند بندگان را با انواع شداید می‌آزماید و با اقسام مشکلات به عبادت فرا می‌خواند و به انواع گرفتاری‌ها مبتلا می‌نماید.

در حدیثی از امام صادق (ع) به این حقیقت که بلایا و سختی‌ها موجب یادآوری نعمت‌های الهی است، اشاره شده است. ان هذه الافات و ان كان تنال الصالح و الطالح جميعاً فان الله جعل ذلك صلاحاً للصنفين كليهما اما الصالحون فان الذي يصيبهم من هذا يذكرهم نعم ربهم عندهم في سالف ايامهم فيخدوهم على الشكر و الصبر؛ این آفات هرچند به افراد نیکوکار و بدکار هر دو می‌رسد، ولی خداوند آن را مایه اصلاح هر دو گروه قرار داده است، اما آفات و بلایایی که به نیکوکاران می‌رسد مایه تذکر نعمت‌های پروردگارشان که در گذشته در اختیار آنان بود می‌گردد و این امر آنان را به شکر و شکیبایی وامی‌دارد.

در «جامع الاخبار» حدیث دیگری از امیر مؤمنان علی (ع) نقل شده است که فرمود. ان البلاء للظالم ادب و للمومن امتحان و للانبياء درجة و للاولياء كرامة. بلاها برای ظالم تأدیب است و برای مؤمنان، امتحان و برای پیامبران، درجه و برای اولیا، کرامت و مقام است.

در حدیث دیگری در «کافی» از امام صادق (ع) آمده است که فرمود. ان العبد اذا كثرت ذنوبه ولم يكن عنده من العمل ما يكفرها، ابتلاه بالحزن ليكفرها. هنگامی که انسان گناهش افزون شود و اعمالی که آن را جبران کند نداشته باشد، خداوند

او را گرفتار اندوه می‌کند تا گناهانش را تلافی کند.

رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) در باره انواع صبر و نشانه های صبور می‌فرماید: **الصَّبْرُ ثَلَاثَةٌ: صَبْرٌ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ، وَصَبْرٌ عَلَى الطَّاعَةِ وَصَبْرٌ عَنِ الْمَعْصِيَةِ.**

صبر سه نوع است: صبر در هنگام مصیبت، صبر بر طاعت و صبر بر ترک گناه.

عَلَامَةُ الصَّابِرِ فِي ثَلَاثٍ: أَوْلَاهَا أَنْ لَا يَكْسِلَ، وَالثَّانِيَةُ أَنْ لَا يَضْجَرَ، وَالثَّلَاثَةُ أَنْ لَا يَشْكُوَ مِنْ رَبِّهِ تَعَالَى؛ لِأَنَّهُ إِذَا كَسِلَ فَقَدْ ضَيَّعَ الْحَقَّ وَ إِذَا ضَجَرَ لَمْ يُؤَدِّ الشُّكْرَ، وَإِذَا شَكَ مِنْ رَبِّهِ عَزَّوَجَلَّ فَقَدْ عَصَاهُ. صبور سه نشانه دارد: اول آن که سستی نمی‌کند، دوم آن که افسرده و دل‌تنگ نمی‌شود و سوم آن که از پروردگار خود شکوه نمی‌کند؛ زیرا اگر سستی کند حق را ضایع کرده و اگر افسرده و دل‌تنگ باشد، شکر نمی‌گذارد و اگر از پروردگارش شکوه کند، او را معصیت کرده است.

امام علی (ع) به صبر در برابر گرفتاری‌های دنیا توصیه می‌کند. **فَصَبِرًا عَلَى دُنْيَا تَمْرٌ بِلَوَائِهَا كَلِيلَةٌ بِأَحْلَامِهَا تَنْسَلُخُ.** در برابر دنیایی که گرفتاری آن، مانند خواب‌های پریشان شب می‌گذرد شکيبا باش.

الصَّبْرُ أَنْ يَحْتَمِلَ الرَّجُلُ مَا يَنْوِبُهُ وَيَكْظِمُ مَا يُغْضِبُهُ. صبر آن است که انسان گرفتاری و مصیبتی را که به او می‌رسد تحمل کند و خشم خود را فروخورد.

مروری بر متون

بررسی تأثیر رویکرد دینی بر کاهش مشکلات روان‌شناختی در حوادث غیرمترقبه طبیعی با مروری بر تجربه زلزله بم^۱

در این تحقیق، نقش دین و اعتقادات مذهبی در کاهش مشکلات روان‌شناختی در آسیب‌دیدگان حادثه زلزله بم مورد بررسی قرار گرفته است.

طبق بررسی انجام شده، محققین در حادثه زلزله بم با سه گروه نگرش دینی روبرو شده‌اند. نخست، کسانی که باور داشتند خداوند به آن‌ها آسیبی بیشتر از آنچه آن‌ها قادر به کنترل آن هستند وارد نخواهد کرد. دوم عده‌ای که فکر می‌کردند خداوند درصدد انتقال موضوع و پیامی مهم از طریق زلزله به آن‌ها است و گروه سوم که معتقد بودند این زلزله تنبیهی از طرف خداوند برای گناهان آنان است.

تجربه روان‌شناختی زلزله بم نشان داد که یکی از کارآمدترین مداخلات روانی در سازگاری مردم با اضطراب و افسردگی حاصل از مصائب، به کارگیری مفاهیم و شعائر مذهبی بوده است. یافته‌های تجربه بم نشان داد که برگزاری جلسات روانشناسی با رویکرد دینی، همچنین انجام مراسم هدفمند عزاداری و سوگ، نوشتن نامه و صحبت با نزدیکان متوفی و خواندن دعا با هدف کاهش گناه و ناتوانی، باعث می‌شود تا کارآمدی افراد را برای کنار آمدن با ناراحتی‌های

روان‌شناختی و سازگاری بیشتر آن‌ها با شرایط پس از بحران افزایش دهد. در همه ادیان به رابطه میان بلایا و حوادث و پیامد اعمال مردم اشاره شده است و در قرآن کریم نیز آیات فراوانی به اعمال گروه‌ها و اقوام تبهکار اشاره دارد که به دلیل نافرمانی و کفر، به وسیله بلایای آسمانی مانند زلزله و طوفان از میان رفته‌اند. از این‌رو، معمولاً آنچه که ذهن فرد مصیبت‌دیده را به خود مشغول می‌کند، خطاها و گناهان و تقصیرهایی است که قصاص آن را می‌بیند. این قیاس‌ها و مشکلات ذهنی، پاره‌ای خیالات خرافی را در بین آسیب‌دیدگان رواج می‌دهد و اگر چنانچه این قضاوت‌ها از سوی روانشناسان و راهنمایان دینی اصلاح نشود، مقدمه‌ای برای اشتغالات فکری با مورد افسردگی و گاهی خشم و پرخاشگری می‌شود.

تجربه‌های زلزله بم و برنامه‌های دینی

در بحران، همیشه مردم آسیب‌دیده به حمایت‌های دینی نیاز دارند. در واقعه زلزله بم نیز در طرح حمایتی که با همکاری یونیسف و آموزش و پرورش انجام شد، از برنامه‌ها و مراسم دینی برای کاهش افکار مزاحم و افسردگی، حمایت و استفاده شده است.

حضور روحانیون، از جمله فعالیت‌های موثر برای کمک به مردم آسیب‌دیده زلزله بم بود. برای نمونه، «طرح هجرت» یکی از فعالیت‌های مؤثر روحانیون بود که عمدتاً به سؤالات و مشکلات دینی مردم آسیب‌دیده پاسخ می‌دادند و برای

کمک به انجام مراسم سوگواری و تدفین و عبادت آن‌ها حضور پیدا می‌کردند. برنامه اصلی گروه هجرت، ارتباط معنوی از طریق آموزش انواع دعاها و یاری طلبی از ائمه بود که از نظر آن‌ها مؤثرترین روش دینی برای مقابله با مشکلات فوری خانواده‌های مصیبت دیده بود. تقویت دیدگاه ذهنی و فلسفی مردم با این مفهوم قرآنی که حوادث، بخشی از آزمایش بشری در دنیا است و وظیفه دینی هر فرد، پذیرش و مقابله مثبت و مؤثر با مشکلات پیش آمده است، کمک کرد تا افراد معتقد، عقلانی‌تر با مصیبت کنار بیایند و به خداوند دل بسته و امیدوار بمانند.

تقویت نگرش مردم که بتوانند آزمایش الهی را تحمل و ایمان خود را قوی کنند تا حدودی نگرش‌های خرافی میان مردم را کاهش داده و مردم را برای پذیرش وضعیت موجود و بازگشت به حالت عادی زندگی کمک می‌کند.

آمادگی و حضور روحانیون با برنامه‌ریزی قبلی، به مردم کمک می‌کند که پاره‌ای از این مشکلات از جمله مراسم تدفین و سوگواری و انجام دعا و نیایش، بهتر انجام شده و بخشی از رنج و دردمندی مصیبت دیدگان را بکاهد و به همبستگی دینی افراد کمک کند. برگزاری مراسم دعا و نیایش، دل‌های داغ‌دیدگان را آرام و از خشم و احساس گناه آن‌ها کم و افراد را با همدیگر دوست می‌کند.

در حوادث غیرمترقبه مانند زلزله، اغلب انجام مراسم خاک سپاری و تدفین با مشکلاتی روبرو می‌شود و شرایطی به وجود می‌آید که دسترسی به اجساد افراد

فوت شده برای تدفین و یا محلی برای انجام مراسم خاک سپاری و یا منبع مالی برای تأمین مخارج، در دسترس نیست.

خواندن ذکرها

در واقعه بيم، خواندن ذکرهای مذهبی مانند صلوات، سوره حمد و اخلاص بیشترین کاربرد دینی را برای کاهش افکار مزاحم و خاطرات ترسناک و خواب‌های وحشتناک موقتی در کودکان بالاتر از هفت سال داشته است و این تمرین احتمالاً درباره بزرگسالان نیز می‌تواند نتیجه‌های مشابه داشته باشد. تجربه نشان داد، اگر تمرین ذکرها با تنفس عمیق همراه باشد، آرامش، بهتر القا می‌شود. بسیاری از مردم در حوادثی مانند زلزله، از خداوند خشمگین می‌شوند که چرا چنین حادثه و یا مصیبت را برای مردم و مکان آن‌ها پدید آورده است. گاهی مدت‌ها از خداوند روی گردان می‌شوند و بد می‌گویند تا این که زمان بگذرد و آرام شوند و یا با مشاور صحبت کنند تا راه حلی برای عصبانیت و خشم‌های خود پیدا کنند.

یکی از کودکان خشمگین به مشاور خود گفت: «می‌روم تا خانه خدا را خراب کنم، چون خدا، خانه ما را خراب کرده و خواهر مرا برده است». در چنین حالاتی که نشان از خشم دارد، فن بیان مسایل و روبه‌رو شدن با عصبانیت و در نهایت عقلانی‌سازی باورهای دینی می‌تواند مؤثر باشد و احساس خشم و گناه را تسکین دهد و از فشار بر کودک بکاهد.

باید به آسیب دیدگان کمک شود تا به آرامی موضوع و حرف دل خود را با خداوند در میان بگذارند و با او درد دل کنند. خصوصاً انجام و بازگویی این تمرین در پیش مشاور و فرد روحانی، به مصیبت‌زده کمک می‌کند که بدون احساس گناه، افکار و احساسات خود را درباره مسایل بگوید و آرام گیرد و ارتباط دوستانه و صمیمی با خداوند پیدا کند. برای کودکان، انجام نمایش که درد دل‌های آن‌ها را کم کند، می‌تواند خشم درونی آن‌ها را مدیریت و از علائم آن‌ها بکاهد. کودکان می‌توانند حرف‌های دل خود را برای خداوند بنویسند و نقاشی کنند و با مشاور و راهنمای دینی درباره آن‌ها صحبت کنند. این فن، خشم و پرخاشگری را تسکین می‌دهد و روح را آرام می‌کند.

پیشنهادها

برای انجام یک حمایت دینی خوب در حوادث و بلایای غیرمترقبه از جمله زلزله، لازم است ضمن این که سن و جنسیت فرد در نظر گرفته می‌شود، از عقاید و نگرش‌ها و ظرفیت دینی فرد یا گروه آگاه شده و از تغییرات و یا سؤالاتی که همراه با حادثه برای او پیش‌آمده مطلع شوند. این که فرد حادثه‌دیده، درباره حادثه چگونه فکر می‌کند و چگونه حادثه را با مسایل دینی مرتبط می‌کند و چه احساساتی پیدا کرده است. چه سؤالاتی برای او پیش آمده که در عقاید او ابهام پدید آورده است و پاسخ عقلانی دینی به سؤالات چیست. چه انتظاراتی از دین دارد و چه تمرین‌ها و روش‌های دینی وجود دارد که می‌تواند پاسخگوی عقلانی و

عاطفی او باشد.

به طور کلی پیشنهاد می‌شود راهنمایان دینی و روحانیون برای حمایت‌های دینی و معنوی بازماندگان حوادث غیرمترقبه، درباره سؤالات زیر، اطلاعات کافی را به‌دست آورند تا با آمادگی، برای توان‌بخشی دینی حادثه‌دیدگان روش‌های مناسبی را طراحی کنند.

* حادثه‌دیدگان چه استنباط دینی برای حادثه دارند و با چه برداشت‌هایی آن را توجیه می‌کنند؟

* افکار دینی آن‌ها چگونه تحت تأثیر حادثه قرار گرفته است؟

* چه آیین‌ها و مراسم دینی وجود دارد که می‌توان با آن، حادثه‌دیده را حمایت کرد و توان رویارویی آن‌ها را افزایش داد؟

* بهترین زمان‌ها و مناسب‌ترین مکان‌ها برای انجام مراسم و تمرینات دینی آن‌ها چه موقع و کجاست؟

* چه کسی یا کسانی می‌توانند بهترین راهنما و پاسخگوی دینی، برای سؤالات آن‌ها باشند؟

* چه کسانی با چه تمهیداتی می‌توانند مراسم دینی، مانند خاک‌سپاری را انجام دهند؟

* چه برنامه‌ها و سخنرانی‌های دینی مناسب با گروه‌های سنی، جنسیتی و تحصیلی، تدوین و اجرا شود که بیش‌ترین سود را برای هر گروه داشته باشد؟

برخی از اصول اولیه کمک به خود پس از حوادث

در برخی متون اشاره شده است که والدین می‌توانند علاوه بر برقراری ارتباط با دیگران، خود نیز با روش‌هایی آسان، به کاهش سطح تنش خود پس از رویداد آسیب‌زا کمک کنند. برای این منظور می‌توان از توصیه‌های زیر سود جست:

– والدین چگونه می‌توانند به خود کمک کنند؟

* در اولین فرصت پس از حادثه، در فعالیت‌های جسمانی مشارکت نمایند. فعالیت‌های جسمانی می‌توانند به رهایی از تنش‌هایی که در بدن انباشته شده‌اند کمک کنند.

* پس از حادثه، بین کار و استراحت توازن برقرار نمایند. رویدادهای آسیب‌زا، هم از نظر جسمی و هم از لحاظ ذهنی، باعث فرسودگی می‌شوند. والدین باید نسبت به خستگی فزاینده خود هوشیار باشند و به خود فرصت کافی برای استراحت بدهند، حتی اگر نتوانند بخوابند.

* فعالیت‌ها و عادت‌های دلپذیر خود را ادامه دهند. این موارد، فرصتی برای آرامش اعصاب فراهم می‌کنند. برخی از مردم با حمام کردن، آرامش اعصاب پیدا می‌کنند، برخی دیگر ممکن است دوست داشته باشند به موسیقی گوش دهند، آواز بخوانند یا شعری بسرایند.

* به طور منظم خوراک‌هایی که به آسانی هضم می‌شوند و در صورت امکان میوه‌های تازه، سبزی‌ها، غلات و خشکبار فراوان بخورند. این روش، توان ناشی از

تغذیه را در نظام جسمانی خسته و فرسوده آنان افزایش می‌دهد. مایعات کافی نیز باید نوشیده شود.

* مشارکت در فعالیتهای اجتماعی محلی: شرکت در فعالیتهای مشترک، احساس حمایت متقابل را تقویت کرده و به غلبه بر احساس افسردگی کمک می‌کند.

* جستجوی هدایت معنوی با قرائت کتابهای مذهبی: دعا خواندن یا گفتگو با رهبران مذهبی، به والدین کمک می‌کند تا بتوانند به پیش‌رو و به آینده خویش بنگرند.

اگر والدین همین اصول را در برخورد با کودکان خویش پی‌گیرند، آن را سودمند خواهند یافت. علاوه بر این، به اطلاعاتی درباره نحوه برخورد با مشکلات رفتاری معینی نیازمندند که ممکن است پس از رویداد آسیب‌زا، در کودکان ایجاد شود.

فصل پنجم:

مراحل اجرایی طرح توانمندسازی هیئت‌های

مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله

«طرح حضرت زینب (س)»

روش اجرای طرح

تنظیم قرارداد

باهدف افزایش دانش عموم مردم در مواجهه با حوادث غیرمترقبه و افزایش توانمندی‌های آحاد جامعه، قرارداد طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله «طرح حضرت زینب (س)» توسط معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور در ۹ ماده تنظیم و در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۵ برای اجرا با دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی به امضا رسید.

ساختار اجرایی طرح

طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله، توسط معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور پیشنهاد شد و مقدمات اجرای آن در مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان فراهم گردید.

کارگروهی با تعامل مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم پزشکی سمنان و دفتر مدیریت بحران استان سمنان، تشکیل و با همکاری اداره کل اوقاف و امور خیریه، سازمان تبلیغات اسلامی و شورای هیئت‌های مذهبی

استان سمنان، هیئت‌های مذهبی فعال از شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر برای اجرای طرح معرفی شدند. هر یک از هیئت‌های مذهبی، دسته‌های حامی، معنویت، آمار و اطلاعات، اطفای حریق، امداد و نجات، درمان، انتظامات و اسکان اضطراری را سازمان‌دهی و با همکاری فرمانداری، اداره کمیته امداد امام خمینی (ره)، اداره بهزیستی، نیروی انتظامی، پلیس راهنمایی و رانندگی، اداره تبلیغات اسلامی، اورژانس ۱۱۵، جمعیت هلال‌احمر و سازمان آتش‌نشانی و شهرداری سمنان و اداره تبلیغات اسلامی مهدی‌شهر، طرح اجرا گردید.

شکل ۱: ساختار اجرایی طرح

اهداف طرح

مهم‌ترین هدف این طرح، تبیین ضرورت و لزوم ایفای نقش و مشارکت عموم مردم در مراحل مختلف مدیریت بحران است. سایر اهداف این طرح عبارتند از:

- * آشنا شدن مردم با مراحل مختلف مدیریت بحران
- * استفاده از پتانسیل‌های موجود در گروه‌های مختلف مردمی به ویژه استفاده از توانمندی هیئت‌های مذهبی در مدیریت بحران
- * ایجاد روحیه مشارکت و فرهنگ سازی برای حضور مردم در مراحل مدیریت

بحران

* ایجاد تعامل و ارتباط متقابل نیروهای مردمی و سازمان‌های مسئول در مدیریت بحران

* شناسایی، سامان‌دهی و هدایت توانمندی‌های مردمی برای ایفای نقش در مدیریت بحران

هماهنگی‌ها

برای معرفی طرح و تبیین روش اجرای آن اولین جلسه، نهم آذر ۱۳۹۰ در دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان و اولین نشست کشوری، سی‌ام آذر ۱۳۹۰ در سالن جلسات شهید رجایی وزارت کشور، تشکیل گردید (تصویر شماره ۱). اولین جلسه استانی نیز بیست و نهم دی ۱۳۹۰ در دفتر مدیریت بحران استان سمنان و با هدف انجام هماهنگی اولیه برگزار شد.

تصویر شماره ۱: اولین نشست کشوری (سی‌ام آذر ۱۳۹۰ - وزارت کشور)

جلسات بعدی کشوری، دهم بهمن ۱۳۹۰ در فرمانداری شهرستان کاشان و بیست و سوم اسفند ۱۳۹۰ در معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور برگزار شد. در این جلسات در مورد چگونگی انتخاب هیئت‌های مذهبی و کیفیت و کمیت برنامه‌های آموزش نظری هیئت‌ها بحث و بررسی شد.

معرفی هیئت‌های مذهبی

در دومین جلسه استانی (بیست و چهارم اسفند ۱۳۹۰) مقرر شد سازمان تبلیغات اسلامی با همکاری اداره کل اوقاف و امور خیریه، شورای هیئت‌های مذهبی و دفتر مدیریت بحران استان سمنان، ۳۰ هیئت مذهبی فعال در شهرستان سمنان و

۲۰ هیئت مذهبی فعال در شهرستان مهدی‌شهر را به مجری طرح معرفی کنند. به دنبال آن، ۵۰ هیئت مذهبی فعال، معرفی و مشخصات هیئت‌های مذهبی جمع‌آوری شد. بر اساس این اطلاعات، شناسنامه هیئت‌های مذهبی معرفی شده، تنظیم گردید.

بیستم فروردین ۱۳۹۱ جلسه‌ای با رؤسای هیئت‌های مذهبی معرفی شده و با هدف معرفی طرح تشکیل و درباره نحوه اجرای طرح و اهمیت و اهداف آن، توضیحاتی داده شد (تصویر شماره ۲). همچنین در این جلسه مقرر شد هر هیئت مذهبی ۳ نفر از اعضای خود را به عنوان تسهیل‌کننده، معرفی و اطلاعات تسهیل‌کنندگان را گردآوری نماید.

تصویر شماره ۲: اولین جلسه با هیئت‌های مذهبی معرفی شده سمنان و مهدی‌شهر
(بیستم فروردین ۱۳۹۱ - دفتر مدیریت بحران استان سمنان)

با توجه به این که اعضای هیئت‌های تعیین شده ۱۲۰۰۰ نفر بودند، امکان برگزاری کلاس‌های آموزشی برای همه آن‌ها به صورت یکجا و در زمان کوتاه وجود نداشت. به همین دلیل مقرر شد، حداکثر ۳ نفر از اعضای علاقمند و توانمند هر هیئت مذهبی، در کلاس‌های آموزشی شرکت کنند. این افراد که به عنوان «تسهیل کننده» نامیده شدند، می‌بایست پس از شرکت در برنامه‌های آموزش نظری، خود به عنوان مربی، به اعضای دیگر هیئت، آموزش دهند.

توزیع پرسش‌نامه پیش‌آزمون طرح

با توجه به تعداد اعضای هیئت‌های معرفی شده، طبق فرمول زیر نسبت به تعیین حجم نمونه اقدام شد:

$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd + z^2pq}$$

در این فرمول $z = 1/96$ ، $d = 0/05$ ، $p = 0/5$ و $q = 0/5$ در نظر گرفته شد.

جمعیت هدف = N

جمعیت کل هیئت‌های معرفی شده (۵۰ هیئت) حدود ۱۲۰۰۰ نفر در نظر گرفته شد و طبق فرمول بالا، حجم نمونه ۳۷۰ نفر محاسبه شد.

بر اساس حجم نمونه به دست آمده، سهم هر هیئت مذهبی، مشخص و مقرر گردید پرسشنامه‌های پیش‌آزمون، در هیئت‌ها به صورت تصادفی ساده توزیع شود. برای توزیع پرسشنامه‌ها، یک گروه پرسشگر ۳ نفره تعیین و مناطق توزیع پرسشنامه‌های هر پرسشگر، با در نظر گرفتن فراوانی جمعیت در مناطق مختلف شهرستان‌های سمنان و مهدی شهر مشخص گردید.

توزیع پرسشنامه‌ها انجام و پس از دو هفته پرسشنامه‌های تکمیل شده جمع‌آوری شد. سپس اطلاعات پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

برگزاری دوره آموزش تسهیل کنندگان

در چهارمین نشست کشوری که بیست و چهارم فروردین ۱۳۹۱ در گرگان برگزار شد، ویژگی‌های تسهیل کنندگان، سرفصل‌ها، مدت‌زمان و روش آموزش تسهیل کنندگان مشخص شد. سپس دوره آموزشی تسهیل کنندگان نهم تا یازدهم اردیبهشت ۱۳۹۱ به مدت ۱۲ ساعت در دانشگاه علوم پزشکی سمنان برگزار شد (تصویر شماره ۳).

سرفصل‌های برنامه آموزشی تسهیل کنندگان به شرح زیر است:

- * «تیین کلیات طرح و اهداف آن» (۲ ساعت)
- * «آشنایی با مشکلات روحی - روانی پس از زلزله» (۲ ساعت)
- * «آشنایی با اصول زمین‌لرزه» (۴ ساعت)
- * «آشنایی با مهارت تهیه و تدوین پیام» (۲ ساعت)
- * «مهارت‌های جلب حمایت همه‌جانبه» (۲ ساعت)

تصویر شماره ۳: دوره آموزشی تسهیل‌کنندگان
(نهم، دهم و یازدهم اردیبهشت ۱۳۹۱ - دانشگاه علوم پزشکی سمنان)

نشست با هیئت‌های مذهبی تعیین شده

ششم خرداد ۱۳۹۱ جلسه‌ای با حضور تسهیل‌کنندگان و سایر اعضای هیئت‌های معرفی شده، به میزبانی مجمع حضرت ابوالفضل (ع) سمنان (از هیئت‌های بزرگ استان) تشکیل شد. در فضایی صمیمی، ناظر و مجری طرح، گزارش فعالیت‌های انجام شده را بیان و به پاره‌ای از مسایل و ابهامات موجود پاسخ دادند. در این نشست، به اهمیت ایفای نقش هیئت‌های مذهبی به عنوان یک سازمان مردم‌نهاد (NGO) در مدیریت حوادث غیرمترقبه و موارد بحران تأکید و

در این باره مطالبی بیان شد.

پس از آموزش‌های نظری، تسهیل‌کنندگان نیز مباحث مورد نظر را به اعضای دیگر هیئت و بعضی از آن‌ها به خانواده‌های خود آموزش داده بودند. تهیه کپسول اطفای حریق توسط برخی از تسهیل‌کنندگان و برخی از خانواده‌های هیئت‌ها را می‌توان به عنوان نتیجه آموزش‌ها نام برد. برخی هیئت‌های فعال، برای اعضای خود برنامه‌های آموزشی مختلفی از جمله بیماری دیابت و مانند آن نیز برگزار کرده بودند (تصویر شماره ۴).

تصویر شماره ۴: جلسه تسهیل‌کنندگان هیئت‌های مذهبی معرفی شده

(ششم خرداد ۱۳۹۱ - مجمع ابوالفضل (ع) سمنان)

گزارش یک برنامه آموزشی

مجمع حضرت ابوالفضل (ع) سمنان در دوازدهم تیر ۱۳۹۱ برنامه آموزشی با موضوع مقابله با حوادث طبیعی، برای نمازگزاران اجرا کرد. پس از برپایی نماز مغرب و عشا و قرائت قرآن، نمازگزاران به اتفاق روحانی مسجد در کلاس آموزشی شرکت کردند. در این برنامه که بیش از هفتاد نفر از خواهران و برادران نمازگزار شرکت داشتند، ابتدا یک فیلم کوتاه آتش‌سوزی که در یک ورزشگاه رخ داده بود، نمایش داده شد، سپس سخنرانان، درباره اهمیت حوادث غیرمترقبه طبیعی در ایران، آمادگی در برابر زلزله و نقش و جایگاه مردم در مدیریت بحران، مطالب خود را بیان کردند. این برنامه مورد استقبال نمازگزاران قرار گرفت.

اعزام هیئت‌های مذهبی شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر به مناطق زلزله‌زده آذربایجان

شرقی

پس از برگزاری کلاس‌های آموزشی برای تسهیل کنندگان و قبل از آنکه فرصتی برای برگزاری تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله فراهم گردد، زمین‌لرزه بزرگی در استان آذربایجان شرقی به وقوع پیوست. ۲۱ مرداد ۱۳۹۱ زمین‌لرزه‌ای به بزرگی ۶/۴ در مقیاس ریشتر، شهرستان‌های ورزقان، هریس و اهر را لرزاند و منجر به کشته و زخمی شدن ده‌ها نفر گردید. پس از وقوع این زمین‌لرزه، تصمیم گرفته شد گروهی متشکل از هیئت‌های مذهبی شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر، با هدف بازتوانی معنوی مردم آسیب‌دیده، به مناطق زلزله‌زده

آذربایجان شرقی اعزام شوند.

هفتم شهریور ۱۳۹۱ جلسه‌ای با حضور کارشناسان اداره بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان سمنان و ۷ هیئت مذهبی آموزش دیده که آمادگی خود را برای اعزام به مناطق زلزله زده اعلام کرده بودند، تشکیل و چگونگی اعزام هیئت‌های مذهبی مشخص گردید. در این جلسه، درباره شرایط و وضعیت روحی مردم آسیب دیده توضیح داده شد و یادآوری گردید که آسیب دیدگان مناطق زلزله زده در مرحله ماه عسل بحران قرار دارند و درخواست شد تا هیئت‌های مذهبی با توجه به روحیات مردم، آمادگی لازم را برای بازتوانی معنوی و روحی آسیب دیدگان داشته باشند.

فهرستی از مواد خوراکی و آشامیدنی و لوازم و تجهیزات انفرادی و گروهی مورد نیاز، در اختیار هیئت‌های مذهبی قرار گرفت و تأکید شد، افرادی که برای امداد رسانی، به مناطق زلزله زده اعزام می‌شوند، باید از لحاظ نیازهای شخصی و اسکان، مستقل بوده و نباید هیچ گونه وابستگی به منطقه آسیب دیده داشته باشند. در این جلسه، تصمیم گرفته شد تا نمایندگان هیئت‌های مذهبی حاضر، از طرف تمام هیئت‌های شهرستان‌های سمنان و مهدی شهر، کمک‌های نقدی و جنسی هیئت‌ها و مردم را نیز برای مناطق زلزله زده جمع‌آوری نمایند.

گروهی ۱۸ نفره، متشکل از تسهیل کنندگان هیئت‌های مذهبی و کارشناسان اداره بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان سمنان، همچنین مجری

و ناظر طرح، برای اعزام به مناطق زلزله‌زده آذربایجان شرقی آماده شدند. این گروه ۱۸ نفره، ترکیبی از افراد جوان و مسن و زن و مرد از ۵ هیئت مذهبی بود که یک نفر روحانی و یک نفر مسلط به زبان آذری نیز گروه را همراهی می‌کردند.

گروه در شامگاه دوازدهم شهریور ۱۳۹۱ به شهر هریس رسید و در ساختمانی که در اختیار اداره کل مسکن و شهرسازی استان سمنان بود، مستقر شد.

پس از استقرار در شهر هریس، تعدادی از اعضای گروه با فرماندار شهرستان هریس و معاون وی ملاقات و گفتگو کردند. در این نشست، اطلاعات مفیدی از وضعیت مناطق زلزله‌زده شهرستان هریس، تعداد کشته و زخمی‌های حادثه، روستاهای آسیب‌دیده، میزان تخریب روستاها و کمک‌های مردمی ارسال‌شده و نیز بازدید مسئولین از روستاهای زلزله‌زده ارائه شد. فرماندار شهرستان هریس تأکید کرد که مواد غذایی و آشامیدنی به اندازه کافی در اختیار آسیب‌دیدگان قرار گرفته و اسکان اولیه آن‌ها انجام شده است. وی همچنین یادآور شد، بعضی از روستاها به طور مکرر توسط مسئولین بازدید شده و از برخی روستاها، کمتر بازدید شده است. نقشه‌ای از شهرستان هریس در اختیار گروه قرار گرفت و پیشنهاد شد ابتدا از روستای «گویدرق» بازدید شود.

گروه اعزامی در صبح سیزدهم شهریور ۱۳۹۱ از روستاهای «گویدرق» و «آقاعلیلو» و عصر همان روز از روستای «ولیلو» بازدید کرد. نماینده‌ای از فرمانداری شهرستان هریس نیز گروه را در این بازدیدها همراهی می‌کرد.

طبق برنامه پیش بینی شده، گروه اعزامی در بدو ورود به روستاهای آسیب دیده، ابتدا از قسمت هایی از روستا بازدید و ضمن احوال پرسی و ایجاد ارتباط با مردم، آسیب های وارده و وضعیت روحی - روانی مردم روستا را مورد بررسی و ارزیابی کلی قرار می داد. سپس مردم و اعضای شورای روستا، در چادر عمومی گرد هم آمده و اعضای گروه با آنان ملاقات و گفتگو می کردند. در این نشست صمیمی، با مردم آسیب دیده به صورت رو در رو صحبت می شد. ابتدا گروه اعزامی، خود را به معرفی و علت حضور خود را برای مردم بیان می کرد. گروه اعزامی، خود را به عنوان گروهی مردمی معرفی و تأکید می کرد که به هیچ نهاد یا سازمان دولتی وابسته نیست. همچنین با جمله ای واضح بیان می شد که «ما برای کسب روحیه از شما به این منطقه آمده ایم.» این معرفی و ارتباط اولیه، در مردم آسیب دیده آرامش و اطمینان خاطر ایجاد می کرد و به آنان اجازه می داد تا با گروه اعزامی، ارتباط برقرار کرده و به راحتی خواسته ها و حرف های دلشان را بیان کنند.

روحانی گروه نیز به آیاتی از قرآن کریم در باره مصائب و شدايد زندگي اشاره و روايات و آموزه های دینی را یادآوری و در این باره با مردم صحبت می کرد. وی سعی می کرد تا اعتقادات و باورهای دینی حادثه دیدگان را به آنان یادآوری کند تا با ایجاد فضایی معنوی، بتوانند مشکلات و سختی های موجود را بهتر تحمل کرده و به آرامش روحی و روانی برسند.

در این نشست، مردم روستا نیز از وضعیت و شرایط و مشکلات و نیازهای خود

می‌گفتند. به مردم اجازه داده می‌شد تا از مشاهدات و احساسات خود بگویند و تأثرات و تألمات خود را بیان کنند. مردم نیز با توجه به شرایط روحی‌روانی و مشکلاتی که داشتند، از هر دری صحبت می‌کردند. آن‌ها مشکلات خود را با دولت و برخی سازمان‌ها و یا مشکلات شخصی مطرح می‌کردند.

در این گفتگوهای صمیمی، اعضای گروه سعی می‌کردند تا از مشکلات مهم‌تری که آسیب‌دیدگان، در زندگی روزمره با آن مواجه هستند، آگاه‌شده و ضمن آشنایی با شرایط و وضعیت مردم منطقه، از نیازهای معنوی آنان نیز اطلاع حاصل نمایند. این گفتگوها برای یافتن روش درست و مناسب برای ایجاد ارتباط با آسیب‌دیدگان، بسیار مفید و مؤثر بود (تصویر شماره ۵).

تصویر شماره ۵: نشست هیئت‌های مذهبی با آسیب‌دیدگان مناطق زلزله‌زده آذربایجان شرقی (شهرستان هریس) (دوازدهم تا چهاردهم شهریور ۱۳۹۱)

پس از نشست با مردم و ایجاد ارتباط اولیه، اعضای گروه به صورت دسته‌های چندنفره به روستا رفته و با مردم روستا در باره وضعیت آنان گفتگو می‌کردند. خواسته‌ها و نیازها، به ویژه نیازهای روحی و معنوی مردم، مورد توجه بیشتر قرار می‌گرفت. اعضای گروه سعی داشت تا با گفتگو با مردم و گوش دادن به درد دل آن‌ها، ضمن کسب روحیه از مردم آسیب‌دیده، آنان را برای بازتوانی روحی و معنوی و نیز بازسازی منازل و ساختمان‌های آسیب‌دیده و بازگشت هر چه سریع‌تر به شرایط عادی یاری کند.

از مشکلات مهمی که در مناطق آسیب دیده، مورد توجه گروه قرار گرفت، وضعیت و شرایط کودکان بود. مشهود بود که کودکان، بین چادرهای اسکان موقت سرگردانند و بدون برنامه خاصی پرسه می‌زنند. برنامه‌ای برای بازگرداندن کودکان به شرایط عادی وجود نداشت و امکاناتی نیز برای این کار در دسترس نبود. کسی نبود که با کودکان صحبت کند و به درد دل‌ها و خواسته‌های آنان توجه نماید. والدین و اعضای خانواده کودکان نیز مشغله‌های خاص خود را داشتند. تأمین غذا، بازسازی منازل مسکونی، بازگشت به شرایط عادی کار و مانند آن، فکر و ذهن والدین و بزرگ‌ترها را مشغول و آنان را از شرایط و وضعیت کودکان غافل کرده بود (تصاویر شماره ۶ و ۷).

تصاویر شماره ۶ و ۷: کودکان حادثه‌دیده مناطق زلزله‌زده آذربایجان شرقی (شهرستان هریس)
(دوازدهم تا چهاردهم شهریور ۱۳۹۱)

اعضای گروه، به ویژه کارشناسان زن حاضر در گروه، سعی داشتند تا با کودکان آسیب دیده ارتباط صمیمی برقرار نمایند. ابتدا به کمک مردم روستا، کودکان شناسایی و به چادر عمومی روستا دعوت می‌شدند و اعضای گروه با آنان گفتگو می‌کردند. پس از آشنایی با روحیه و نیازهای کودکان، سعی می‌کردند تا با روش‌های موجود، از جمله گفتگوی رو در رو با هر یک از آنها درباره مسائل و مشکلات و موضوع‌های مورد علاقه آنان و نیز برگزاری مسابقه نقاشی، هرچه بیشتر از خلق و شرایط روحی - روانی آنان اطلاع حاصل کنند.

در این بین، کودکانی که یکی از اعضای خانواده خود را از دست داده و یا خود، آسیب دیده بودند مورد توجه بیشتری قرار گرفته و با آنان ارتباط جداگانه‌ای برقرار می‌گردید. در پایان برنامه، با احترام خاص، هدایایی نیز به کودکان داده می‌شد. این هدایا، بسته‌های فرهنگی شامل کیف مدرسه، کتاب داستان، بسته مداد رنگی، لوازم تحریر، دفتر نقاشی و اسباب بازی بود که توسط اعضای گروه فراهم شده بود. در نشست با کودکان، شادابی و طراوت در چهره آن‌ها دیده می‌شد که حاکی از رضایت آنان از حضور گروه بود (تصویر شماره ۸).

تصویر شماره ۸: ارتباط صمیمی گروه اعزامی با کودکان حادثه‌دیده مناطق زلزله‌زده آذربایجان شرقی (شهرستان هریس) (دوازدهم تا چهاردهم شهریور ۱۳۹۱)

مشهود بود که والدین و بزرگ‌ترها نیز تلاشی برای کاهش سطح تنش، از خود نشان نمی‌دهند. بالاتکلیفی، نداشتن برنامه و انگیزه، مشخص نبودن برنامه‌های دولت و سایر مشکلات، دست به دست هم داده بودند تا بزرگ‌ترها نیز فاقد برنامه‌ای برای بازگشت به حالت عادی باشند.

اعضای گروه سعی می‌کردند والدین و بزرگ‌ترها را به مشارکت در برنامه‌های جمعی و استفاده از روش‌های کاستن سطح تنش ترغیب کنند تا ضمن کمک به خود، بتوانند به کودکان خود نیز کمک کنند.

از مسایل مهم منطقه آسیب دیده، خانواده‌های داغدار می‌بودند که یک یا چند تن از اعضای خانواده خود را از دست داده بودند. گروه اعزامی، با حضور در چادر خانواده‌های مصیبت دیده و خواندن سوره حمد و تقدیم یک جلد قرآن کریم و کتاب دعا، با آنان ابراز همدردی می‌کردند. این حضور، در ایجاد آرامش روانی خانواده‌های مصیبت دیده موثر بود. همچنین اعضای گروه بر سر قبر متوفیان حادثه حضور یافته و با خواندن سوره حمد تسلی خاطر بازماندگان را فراهم می‌ساختند (تصویر شماره ۹).

تصویر شماره ۹: حضور گروه اعزامی در چادر خانواده‌های داغدار مناطق زلزله زده آذربایجان

شرقی (شهرستان هریس) (دوازدهم تا چهاردهم شهریور ۱۳۹۱)

از دیگر مشکلات روستاهای زلزله زده، کمبود امکانات و مهیا نبودن شرایط برای برگزاری مراسم دینی و مذهبی بود. گرچه در برخی از روستاها، چادر مهدکودک نیز برپا شده بود و کودکان با مربیان خود به طور عادی در حال فعالیت بودند اما چادر عمومی روستا که برای برپایی مراسم مذهبی مانند نماز جماعت استفاده می شد، کوچک بود. همچنین در اغلب روستاهای آسیب دیده، روحانی یا مبلغ مذهبی، قاری قرآن و یا افرادی که بتوانند در برگزاری مراسم مذهبی و دعا و نیایش دسته جمعی به مردم کمک کنند در دسترس نبودند.

در بازدید از روستاهای آسیب دیده مشاهده می شد که مواد خوراکی و آشامیدنی به اندازه کافی و در مواردی بیش از نیاز، به مردم زلزله زده تحویل گردیده و اسکان موقت مردم نیز به نحو مطلوب انجام شده است. کامیون ها، لودرها و بلدوزرها نیز در حال خاک برداری از ساختمان های تخریب شده و مهیا نمودن شرایط برای ساخت خانه های جدید بودند.

مسئله مهم دیگری که در منطقه مورد توجه اعضای گروه قرار گرفت، نداشتن روحیه مشارکت مردم آسیب دیده در بازسازی منازل مسکونی خود بود. با مشاهده بی میلی و رغبت کم آسیب دیدگان برای بازسازی منازل خود، گروه سعی می کرد تا با برقراری ارتباط با مردم منطقه، آنان را برای مشارکت در بازسازی بناهای تخریب شده، ترغیب نموده و روحیه خود باوری و شرکت در فعالیت های اجتماعی و تشکیل گروه های بازسازی محلی را در آنان زنده نماید.

با توجه به وعده‌هایی که دولت برای ساخت منازل مسکونی جدید به حادثه‌دیدگان داده بود، آن‌ها تمایلی برای مشارکت در بازسازی خانه‌های خود نداشتند و منتظر بودند تا دولت به وعده‌های خود در این باره عمل کند. جوانان و نوجوانان روستاهای آسیب‌دیده نیز با همین تفکر، رغبتی به انجام این کار از خود نشان نمی‌دادند. اعضای گروه سعی داشتند تا مردم را به تشکیل دسته‌های فعال برای انجام عملیات بازسازی منازل مسکونی خود تشویق کنند.

در این بین تعداد معدودی از خانواده‌های آسیب‌دیده، منتظر کمک‌های دولتی و مردمی نمانده و خود، بازسازی خانه‌هایشان را شروع کرده بودند. پدر و مادر به همراه فرزندان خود در کنار هم در حال جداسازی مصالح ساختمانی از آوار و آماده‌سازی محدوده خانه خویش برای ساخت منزل جدید بودند. این خانواده‌ها مورد تشویق گروه قرار می‌گرفتند و کمک‌های نقدی گروه نیز به آنان تقدیم می‌شد تا در بازسازی منزل خود بکار گیرند. این خانواده‌های فعال به عنوان الگو، به سایر اهالی روستا معرفی می‌شدند تا در خانواده‌های دیگر نیز روحیه خودباوری و انگیزه کارگروهی ایجاد گردد.

در روز دوم حضور در منطقه، گروه، از روستاهای جیغه و دخترقاپان بازدید نمود. در این روز نیز نماینده فرماندار، گروه را همراهی می‌کرد.

پس از بازدید گروه اعزامی از روستاهای زلزله‌زده، فرماندار شهرستان هریس نیز از برخی از همان روستاها بازدید کرد. وی تاکید کرد که روحیه و نحوه برخورد

مردم، پس از بازدید گروه هیئت‌های مذهبی، تغییر کرده و مردم با روحیه مشارکت و همدلی، از وی و همراهانش استقبال کرده اند. این نظر فرماندار شهرستان هریس، نشانگر آن بود که حضور گروه هیئت‌های مذهبی استان سمنان، با وجود کوتاه بودن زمان و محدودیت منابع، تأثیر زیادی در ایجاد روحیه مشارکت و تغییر نگرش مردم آسیب‌دیده داشته است.

تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

تسهیل‌کنندگان هیئت‌های مذهبی پس از شرکت در کلاس‌های آموزش نظری، به عنوان مربی، اعضای دیگر هیئت‌های مذهبی را آموزش دادند. به این ترتیب، همه اعضای هیئت‌های مذهبی (معرفی شده برای طرح) آموزش‌های نظری را فراگرفتند.

اعضای هیئت‌های مذهبی برای کسب مهارت‌های لازم در بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان حوادث، می‌بایست پس از آموزش‌های نظری در تمرین عملی نیز شرکت می‌کردند. برای این منظور، برنامه تمرین عملی پیش‌بینی و اجرا گردید.

هماهنگی‌ها برای اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

نوزدهم تیر ۱۳۹۱ در ششمین جلسه کشوری ناظران و مجریان طرح، مقرر شد هر یک از مجریان و ناظران، برنامه پیشنهادی خود را برای تدوین برنامه نهایی تمرین تهیه نمایند. برنامه‌های پیشنهادی توسط کارگروهی متشکل از کارشناسان مجری و ناظر طرح، بررسی و برنامه نهایی تمرین در هفتمین جلسه کشوری

(پنجم مهر ۱۳۹۱) تأیید شد. در این جلسه مقرر شد استان‌های مجری طرح در اولین فرصت، تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله را اجرا کنند. پس از تدوین برنامه تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، جلسه‌ای در اول آبان ۱۳۹۱ با حضور هیئت‌های مذهبی معرفی‌شده سمنان و مهدی‌شهر تشکیل شد. یک نسخه از برنامه تمرین در اختیار هیئت‌های مذهبی قرار گرفت و هیئت‌های مذهبی با برنامه تمرین آشنا شدند. با مشارکت هیئت‌های مذهبی، کیفیت و کمیت، زمان، مکان و جزئیات اجرای تمرین مشخص شد.

در این جلسه مقرر شد، هر یک از هیئت‌های مذهبی، اعضای خود را با توجه به تخصص و علاقه، در دسته‌های حامی، معنویت، آمار و اطلاعات، اطفای حریق، امداد و نجات، درمان، انتظامات و اسکان اضطراری سازمان‌دهی و مشخصات آن‌ها را در برگه‌هایی که در اختیارشان قرار داده شد، جمع‌آوری کنند.

همچنین قرار شد برای هر دسته، فردی به عنوان مسئول دسته تعیین شود. وظیفه مسئول دسته این بود که به طور مستمر با یکایک اعضای دسته از یک طرف و با دستگاه امدادی (متولی) مربوطه از طرف دیگر، ارتباط داشته باشد و هماهنگی‌های لازم را انجام دهد. برای مثال، مسئول دسته معنویت، رابط و هماهنگ‌کننده بین اعضای دسته معنویت و اداره تبلیغات اسلامی شهرستان مربوطه بود.

یازده هیئت مذهبی از شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر، در مجموع ۹۳ نفر

از اعضای خود را شامل ۱۴ زن و ۸۹ مرد در قالب دسته های آمار و اطلاعات، اطفای حریق، امداد و نجات، درمان، انتظامات، اسکان اضطراری، حامی و دسته معنویت برای شرکت در تمرین سامان دهی کردند.

برای ایجاد هماهنگی بین سازمان های امدادی و دسته های هیئت های مذهبی در اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب دیدگان زلزله، جلسه ای (دهم آبان ۱۳۹۱) با حضور نمایندگان فرمانداری، ادارات کمیته امداد امام خمینی (ره)، بهزیستی، تبلیغات اسلامی، نیروی انتظامی، اورژانس ۱۱۵، جمعیت هلال احمر و شهرداری سمنان برگزار شد. در این جلسه، نحوه حضور سازمان های امدادی و دستگاه های متولی و کمیته و کیفیت حضور آنان در تمرین و چگونگی ارتباط با دسته های هیئت های مذهبی مشخص شد.

قرار شد سازمان های امدادی و دستگاه های متولی از طریق مسئول دسته های هیئت های مذهبی، با آنان ارتباط برقرار کرده و در مدت باقی مانده تا روز برگزاری تمرین، مهارت های آنان را کامل و به هماهنگی کافی برای اجرای عملیات مشترک در تمرین برسند.

روش اجرای تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب دیدگان زلزله

هجدهم آبان ۱۳۹۱ تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب دیدگان زلزله با مشارکت هیئت های مذهبی، برای اولین بار در کشور، با مشارکت ۱۱ هیئت مذهبی از شهرستان های سمنان و مهدی شهر در منطقه جهادیه سمنان برگزار شد.

از ۱۱ هیئت شرکت کننده در تمرین ۴ هیئت از شهرستان مهدی شهر و ۷ هیئت از شهرستان سمنان حضور داشتند (تصویر شماره ۱۰).

**تصویر شماره ۱۰: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله
(هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)**

روز تمرین، دسته‌های مختلف هیئت‌های مذهبی از ساعات اولیه صبح در منطقه تمرین حاضر شده بودند. هیئت‌ها در محوطه حسینیه جهادیه سمنان تجمع کردند و آخرین هماهنگی‌ها توسط فرمانده تمرین به عمل آمد. هیئت‌های مذهبی تعدادی از اعضای خود را برای ایفای نقش به عنوان مردم آسیب دیده، مصدوم و متوفی به منطقه تمرین آورده بودند. این افراد قبل از آغاز

تمرین در محل‌های پیش‌بینی‌شده قرار گرفته و امکانات و تجهیزات لازم برای آغاز تمرین در منطقه مستقر گردید (تصویر شماره ۱۱).

تصویر شماره ۱۱: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، ایفای نقش اعضای هیئت‌های مذهبی به عنوان مردم آسیب‌دیده، مصدوم و متوفی (هجدهم آبان ۱۳۹۱ – منطقه جهادیه سمنان) طبق برنامه، با اعلام آمادگی هیئت‌های مذهبی و دستگاه‌های امدادی و عوامل مختلف صحنه، تمرین ساعت ۸:۳۰ هجدهم آبان ۱۳۹۱ با ایجاد حریق و انفجار در منطقه ای مخروبه در محله جهادیه سمنان آغاز گردید. با شروع تمرین، افرادی که به عنوان مردم و مصدوم در منطقه مستقر شده بودند به ایفای نقش خود پرداختند. داد و فریاد آسیب‌دیدگان از منطقه تمرین، به گوش می‌رسید.

کودکان و زنان، هراسان و فریادکشان به این طرف و آن طرف می‌رفتند و مجروحین حادثه با فریاد، کمک می‌خواستند.

لحظاتی بعد، هیئت‌های مذهبی که با بازوبند و پوشش، از سایرین متمایز بودند وارد منطقه شدند. دسته‌های اطفای حریق، امداد و نجات و انتظامات، قبل از سایر دسته‌ها، عملیات خود را آغاز کردند. دسته اطفای حریق، آتش‌های ایجادشده را مهار و خاموش کرده و دسته انتظامات نیز با استقرار در ویرانه‌های محل و مبادی ورودی و خروجی برای برقراری نظم منطقه تلاش می‌کردند.

دسته نجات مصدومین، با برانکاردهایی که در اختیار داشت و با کمک و راهنمایی مردم آسیب‌دیده، عملیات جستجوی مصدومین را آغاز نمودند. آن‌ها با کمک حادثه‌دیدگان، مصدومین را به منطقه تریاژ^۱ منتقل می‌کردند.

دسته درمان هیئت‌های مذهبی نیز با تجهیزات و امکانات لازم وارد منطقه شده و مکانی مناسب را برای تریاژ و درمان مصدومین مشخص کردند. این دسته در مکان تریاژ مستقر و به درمان اولیه مصدومین پرداختند (تصویر شماره ۱۲).

تصویر شماره ۱۲: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، درمان مصدومین (هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

همزمان، دسته آمار و اطلاعات نیز شروع به جمع‌آوری آمار و اطلاعات حادثه (تمرین) نمود. این دسته که شناخت کافی از منطقه تمرین (حادثه) داشت، تعداد مصدومین، فوتی‌ها، کودکان و سالمندان بی‌سرپرست و معلولین، همچنین اطلاعاتی از میزان تخریب منازل و اماکن و خسارت‌های مالی را جمع‌آوری کرد. پس از آن که تمام دسته‌های هیئت‌های مذهبی وارد منطقه شده و عملیات خود را آغاز کردند، با اعلام فرمانده منطقه، دستگاه‌های امدادی نیز به منطقه تمرین فراخوانده شدند.

پس از این فراخوان، نیروی انتظامی، پلیس راهنمایی و رانندگی، فرمانداری،

آتش‌نشانی، اورژانس ۱۱۵، هلال‌احمر، ادارات تبلیغات اسلامی، بهزیستی، کمیته امداد امام خمینی (ره) و شهرداری سمنان با استعداد و امکانات خود، با مجموع ۸۰ نیرو در قالب گروه‌های سازمان یافته وارد منطقه تمرین شدند. با ورود دستگاه‌های امدادی به منطقه، دسته‌های هیئت‌های مذهبی بدون وقفه و هماهنگ با دستگاه مربوطه به عملیات خود ادامه دادند.

کارکنان اورژانس ۱۱۵ با همکاری دسته درمان هیئت‌های مذهبی، به ادامه درمان مصدومین حادثه پرداخته و آنان را بر اساس اولویت، به مراکز درمانی منتقل کردند.

نیروی انتظامی با استقرار در منطقه و با کمک دسته انتظامات هیئت‌های مذهبی، نظم منطقه تمرین (حادثه) را برقرار نمودند. آن‌ها در حین عملیات، چند سارق و فرصت طلب را شناسایی، دستگیر و به پاسگاه انتظامی منتقل کردند (تصویر شماره ۱۳).

تصویر شماره ۱۳: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، عملیات دستگاه‌های امدادی (هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

هم‌زمان با فعالیت سایر دسته‌ها، دسته اسکان اضطراری نیز با همکاری جمعیت هلال‌احمر و اداره بهزیستی، مکان امنی را در منطقه، شناسایی و چادرهای اسکان موقت را در آن برپا نمودند. این دسته یکی از چادرها را برای نگهداری کودکان بی‌سرپرست، به عنوان مهدکودک تعیین کرد. دسته‌های حامی و معنویت، بازماندگان و آسیب‌دیدگان حادثه، به ویژه کودکان، مادران و سالمندان را شناسایی و آنان را به منطقه برپایی چادرهای اسکان موقت هدایت و اسکان دادند. دسته‌های حامی و معنویت هیئت‌های مذهبی و کارشناسان

اداره تبلیغات اسلامی، اداره کمیته امداد امام خمینی (ره) و اداره بهزیستی در چادرهای اسکان حاضر شدند و برای تأمین نیازهای روحی روانی و معنوی بازماندگان حادثه، ارتباط دوستانه‌ای با آنان برقرار کردند. همراه با این گروه، روحانی اعزامی از اداره تبلیغات اسلامی نیز در چادرهای اسکان، حاضر و ضمن دلجویی از بازماندگان، برای تسکین آلام آنان، آیاتی از قرآن کریم، احادیث و روایات را یادآوری و با آنان در باره اعتقادات مذهبی و آموزه‌های دینی صحبت کرد (تصویر شماره ۱۴).

تصویر شماره ۱۴: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، بازتوانی روحی‌روانی و معنوی بازماندگان حادثه (هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

دسته‌های حامی و کارشناسان اداره بهزیستی و اداره کمیته امداد امام خمینی (ره)، کودکان بی سرپرست را در چادر مهد کودک اسکان دادند. برای بازتوانی روحی روانی کودکان، وسایل بازی و لوازم التحریر در اختیار آنان قرار گرفت و کودکان به نقاشی و شعرخوانی پرداختند (تصویر شماره ۱۵).

تصویر شماره ۱۵: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، بازتوانی روحی روانی کودکان بی سرپرست (هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

زنان دسته‌های حامی و معنویت نیز در کنار مردان، فعالانه برای بازتوانی معنوی بازماندگان تلاش می‌کردند. آن‌ها برای حمایت روحی روانی یکی از مادران سالمند بازمانده از حادثه که دچار ضربه شدید روحی شده بود، با او ارتباط برقرار

کرده و برای کاستن از تألمات وی با او گفتگو کردند. پس از آن که تلاش آن‌ها برای آرام نمودن مادر سالمند موثر واقع نشد، اورژانس اجتماعی (۱۲۳) او را برای دریافت خدمات بیشتر، به اداره بهزیستی انتقال داد (تصویر شماره ۱۶).

تصویر شماره ۱۶: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، فعالیت زنان در بازتوانی روحی‌روانی و معنوی بازماندگان حادثه (هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

دسته معنویت، اجساد متوفیان حادثه را جمع‌آوری و روحانی حاضر در تمرین، با مشارکت دسته‌های هیئت‌های مذهبی بر اجساد متوفیان نماز میت خواندند. سپس هیئت‌های مذهبی، اجساد متوفیان را تشییع و با همکاری شهرداری و با استفاده از خودروی حمل جسد، به محل دفن انتقال دادند (تصویر شماره ۱۷).

تصویر شماره ۱۷: تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، برگزاری نماز میت
(هجدهم آبان ۱۳۹۱ - منطقه جهادیه سمنان)

تمرین، ساعت ۹:۳۰ با اعلام فرمانده منطقه خاتمه یافت. پس از اجرای تمرین، اعضای هیئت‌های مذهبی، سازمان‌های امدادی و دستگاه‌های متولی حاضر در تمرین در حسینیه جهادیه جمع شدند. در این اجتماع درباره اهمیت و ضرورت این تمرین صحبت شد. مجری طرح از هیئت‌های مذهبی، سازمان‌های امدادی و دستگاه‌های متولی که در اجرای تمرین مشارکت داشتند، قدردانی و تأکید کرد که این آغاز حرکتی است که در نهایت باید به مشارکت فعال و موثر عموم مردم در مدیریت بحران منجر گردد.

این تمرین توسط مرکز مدیریت حوادث و فوریت‌های پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی سمنان و دفتر مدیریت بحران استان سمنان و ایفای نقش هیئت‌های مذهبی آموزش‌دیده شهرستان‌های سمنان و مهدی‌شهر و با مشارکت فرمانداری، جمعیت هلال احمر، نیروی انتظامی، پلیس راهنمایی و رانندگی، ادارات تبلیغات اسلامی، بهزیستی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، شهرداری و سازمان آتش‌نشانی سمنان برگزار شد.

با وجود احتمال بروز حوادث پیش‌بینی‌نشده در اجرای تمرین و برای تأمین حمایت‌های قانونی، همه شرکت‌کنندگان در تمرین، بیمه شدند.

ارزیابی تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله که برای اولین در کشور اجرا شد، مشارکت فعال هیئت‌های مذهبی و همکاری آن‌ها با دستگاه‌های امدادی را به نمایش درآورد. این تمرین که با هدف ایجاد انگیزه در مردم برای مشارکت در مدیریت بحران و تعامل با سازمان‌های امدادی و دستگاه‌های متولی، طراحی و اجرا شد، نتایج مثبت و ارزشمندی به همراه داشت و دارای نقاط قوت و نقاط ضعف متعددی نیز بود که به برخی از آن‌ها به شرح زیر اشاره می‌شود:

نقاط قوت تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

* هیئت‌های مذهبی، پرشور و با انگیزه کافی در تمرین مشارکت کرده بودند، طوری که اکثر هیئت‌ها صبح زود و مدت‌ها قبل از اجرای تمرین با در دست

داشتن شعارنوشته و نماد معرف هیئت خود و بازوبند در منطقه حاضر و آماده اجرای تمرین بودند.

* هیئت‌های مذهبی، اعضای خود را در قالب دسته‌هایی با تخصص‌های مختلف سازماندهی کرده بودند.

* دسته‌های تخصصی اعضای هیئت‌های مذهبی با جدیت و فعالانه و به دور از هرگونه شوخی و سهل‌انگاری، نقش‌های محوله را بر اساس برنامه تمرین اجرا نمودند.

* زنان عضو هیئت‌های مذهبی نیز در تمرین مشارکت فعال داشتند. حضور زنان در تمرین نشان می‌داد که تسهیل‌کنندگان به زنان عضو هیئت‌های مذهبی نیز آموزش داده و آنان را برای شرکت در تمرین آماده کرده بودند.

* هماهنگی و تعامل متقابل و سازنده هیئت‌های مذهبی با دستگاه‌های امدادی در کلیه مراحل اجرای تمرین، مناسب بود.

* هیئت‌های مذهبی در تهیه گزارش تمرین و مستندسازی آن مشارکت کردند.

نقاط ضعف تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله

* برخی هیئت‌های مذهبی با وجود امکانات و استعداد هیئت، فقط یک دسته را برای شرکت در تمرین سازماندهی کرده بودند، درحالی‌که توانمندی آن‌ها بیش از این بود.

- * بسته‌های آموزشی تهیه‌شده برای آموزش هیئت‌ها، مناسب و کافی نبود.
- * برخی هیئت‌های مذهبی با وجود آن که در برنامه‌های آموزشی شرکت کرده بودند و برای انجام تمرین آمادگی کافی داشتند اما در تمرین حاضر نشدند.
- همچنین همه اعضای هیئت‌های حاضر نیز در تمرین شرکت نکرده بودند.
- * برای ارزیابی تمرین و ارائه نتایج ارزیابی و بیان نقاط قوت و ضعف تمرین با حضور هیئت‌ها و دستگاه‌های اجرایی حاضر در تمرین، فرصت کافی در اختیار نبود.

فصل ششم:

بحث و نتیجه گیری

بحث و نتیجه‌گیری

... وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ... [مائده: ۳۲] و هر کس که به او حیات بخشد چون کسی است که همه مردم را حیات بخشیده باشد. اهمیت و ارزش حیات انسان را می‌توان به خوبی از این آیه دریافت. حیات، نعمتی است والا و ارزشمند که خداوند آن را به انسان عطا فرموده و او را به حفظ آن فرمان داده است.

حیات و سلامتی انسان‌ها همیشه توسط عوامل مختلف از جمله حوادث، تهدید می‌شود. کشور ایران هم از جمله کشورهای حادثه‌خیز دنیا است و در طول تاریخ، انسان‌های زیادی سلامتی و حیات خود را در اثر حوادث طبیعی از دست داده‌اند.

برای مدیریت حوادث، سازمان‌های امدادی متعددی مانند هلال احمر، اورژانس ۱۱۵ و آتش‌نشانی شکل گرفته که وظایف و مسئولیت‌های مشخصی بر عهده دارند. در واقع در مدیریت بحران، دولت به مداخله سازمان‌های امدادی متکی است و برای مشارکت مردم، برنامه مشخص و مدونی ندارد. به همین دلیل در هنگام بروز حوادث، مردم به صورت پراکنده، خودجوش و با توجه به توانمندی و تشخیص خود و البته اغلب بدون هماهنگی با سازمان‌های امدادی مداخله

می‌کنند. در صورتی که نتایج مشارکت مردم در مدیریت بحران، زمانی مطلوب و مؤثر خواهد بود که این مشارکت در تمام مراحل چهارگانه مدیریت بحران و همسو و هم‌افزا با اهداف سازمان‌های امدادی صورت گیرد.

بدیهی است که مدیریت بحران، فرآیندی وسیع و فراگیر است و همه بخش‌های زندگی انسان را در برمی‌گیرد و در زمان بروز بحران، باید به همه نیازهای آسیب‌دیدگان پاسخ داده و برای آن برنامه داشته باشد.

در بین نیازهای مختلف و متفاوت آسیب‌دیدگان حوادث، نیازهای معنوی، از جمله نیازهای مهم است. این نیاز با توجه به عقاید و نگرش‌ها، ظرفیت دینی افراد، سن، جنس و میزان تحصیلات، متفاوت است و ابعاد گوناگونی دارد؛ بنابراین باید به بازتوانی معنوی حادثه‌دیدگان نیز به صورت کاملاً تخصصی پرداخته شود. بدیهی است، بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان توسط افرادی که دانش و مهارت کافی ندارند، می‌تواند با نتایج نامطلوب همراه باشد.

متناسب با نیازهای معنوی حادثه‌دیدگان، گروه‌های بازتوانی معنوی نیز باید از تخصص و مهارت کافی برخوردار باشند تا بتوانند به نیازهای متفاوت آن‌ها پاسخ دهند. به عنوان مثال، از جمله مشکلات زمان بحران، خاک‌سپاری متوفیان حادثه است. برای این کار نیاز به دسته‌هایی برای شناسایی و ثبت اطلاعات و مشخصات متوفیان، غسل دادن و خاک‌سپاری اجساد و برگزاری مراسم عزاداری است. همچنین با توجه به نیازهای معنوی حادثه‌دیدگان، ممکن است لازم باشد تا

دسته‌های قرائت قرآن و دعا و نیایش نیز تشکیل شود.

در بحران، مبلغین دینی می‌توانند با تقویت نگرش و اعتقادات دینی حادثه‌دیدگان و تقویت ارتباط آنان با خداوند، به آن‌ها کمک کنند تا بتوانند آزمایش الهی را بهتر تحمل کنند و خود را با سختی‌ها وفق دهند. مبلغین دینی نیز برای برقراری ارتباط با گروه‌های مختلف مردم از لحاظ سن و جنس و شرایط روحی‌روانی، میزان آگاهی و نگرش آن‌ها و نیز با توجه به مراحل مختلف بعد از بحران به تخصص و مهارت نیاز دارند.

گروهی که برای بازتوانی معنوی به منطقه آسیب‌دیده اعزام می‌شود باید بداند که با چه آئین و مراسمی می‌توان حادثه‌دیده را بهتر حمایت کرد و توان رویارویی او را با آنچه برای او و خانواده‌اش اتفاق افتاده است افزایش داد. این موضوع به طور مستقیم به توانمندی گروه‌هایی که برای بازتوانی معنوی به مناطق حادثه‌دیده اعزام می‌شوند و نیز شناخت آن‌ها از موقعیت و شرایط منطقه و آسیب‌دیدگان بستگی دارد. می‌دانیم که همه مردم آسیب‌دیده، مسلمان نبوده و برخی، پیرو مذاهب سایر ادیان هستند. همچنین استنباط دین در افراد، متفاوت است که این موارد باید مورد توجه قرار گیرد.

بدیهی است برای پاسخ به نیازهای معنوی آسیب‌دیدگان حوادث، سازمان‌های مردم‌نهاد به ویژه هیئت‌های مذهبی، با توجه به جایگاه و اهداف آن‌ها می‌توانند نقش موثری ایفا کنند.

ضرورت برنامه‌های مردم محور در مدیریت حوادث

مسلم است که هر کس، در هر جای دنیا و در هر لحظه در معرض خطر است. این خطر می‌تواند ناشی از حوادث غیرمترقبه طبیعی و یا انسان‌ساز باشد. نیز می‌دانیم برخی حوادث طبیعی، بدون هیچ‌گونه پیش‌آگهی رخ می‌دهند؛ بنابراین لازم است از دانش، مهارت و آمادگی کافی برای مواجهه و مقابله با حوادث غیرمترقبه برخوردار باشیم.

گرچه دولت‌ها موظفند در هنگام بروز حادثه، به کمک حادثه‌دیدگان بشتابند اما در همه موارد، این موضوع آن‌گونه که باید اتفاق نمی‌افتد. دلایل متعددی برای عدم امکان کمک‌رسانی صحیح به همه آسیب‌دیدگان وجود دارد. یکی از این دلایل، محدود بودن امکانات و منابع موجود، در مقابل بزرگی و وسعت برخی حوادث است.

شرایط زلزله بم این مشکل را بهتر به ما می‌شناساند. با وجودی که دولت سعی داشت تا به آسیب‌دیدگان زلزله بم امدادرسانی کند اما جاده کرمان - بم در همان ساعات اولیه حادثه، به دلیل هجوم خودروهای شخصی، مسدود و امکان کمک‌رسانی از راه زمین تا حد فاجعه‌باری محدود شده بود. امکانات کمک‌رسانی از طریق ناوگان حمل و نقل هوایی نیز محدود بود. در ضمن، هیچ راهی برای امدادرسانی به آسیب‌دیدگان بم از طریق دریا هم وجود نداشت. علاوه بر این، محدودیت در نیروی انسانی متخصص و ماهر و سایر منابع نیز در عدم امدادرسانی

به موقع و کافی به مردم زلزله زده بم مؤثر بوده است. این تجربه به ما نشان می دهد که در شرایط مشابه، همچنان محدودیت در امداد رسانی وجود خواهد داشت؛ بنابراین ضروری است که برای آماده سازی و سامان دهی مردم برای مشارکت مؤثر در مدیریت بحران برنامه ریزی کنیم. همچنین در بعضی مواقع، انسان ها در موقعیت های خاصی دچار حادثه می شوند که گرچه حادثه وسیع نیست اما همچنان امکان امداد رسانی وجود ندارد یا این امکان کم است. به عنوان مثال، امداد رسانی به فردی که در منطقه ای کوهستانی و در شرایط برف و کولاک و دور از دسترس، دچار حادثه شده، ممکن نیست و یا با تأخیر انجام خواهد شد. تأخیر در امداد رسانی می تواند جان انسانی را به مخاطره بیندازد و یا وضعیت او را بدتر کند. در چنین شرایطی اگر فرد حادثه دیده دارای توانمندی امداد رسانی به خود باشد، می تواند تا رسیدن گروه های امدادی، خودش را حمایت کند. به این کار خود امدادی^۱ می گویند.

پس باید تلاش کنیم تا ضمن آگاه کردن اقشار مختلف مردم، با تدوین برنامه های مهارت آموزی، توانایی همه افراد کشور را در مواجهه و مقابله با حوادث گوناگون افزایش دهیم.

بی شک هرچه شناخت انسان از محیط اطرافش بیشتر باشد به همان نسبت، سبک زندگی بهتری خواهد داشت؛ بنابراین هر یک از ما می تواند با مشارکت فعال

در برنامه‌های مدیریت بحران و پذیرش آن به عنوان یک ضرورت در زندگی خود، نقش سازنده‌ای در این برنامه‌ها ایفا کند. هیئت‌های مذهبی نیز با توجه به این که به عنوان پایگاهی مردمی شناخته می‌شوند، می‌توانند با مشارکت در برنامه‌های مدیریت بحران، در این برنامه ملی سهیم باشند.

امروزه مدیریت حوادث غیرمترقبه طبیعی و انسان‌ساز از برنامه‌های مهم و مورد توجه دولت‌ها است و دولت‌ها سعی می‌کنند تا با ایجاد زیرساخت‌های لازم، تشکیل گروه‌های امدادی و فراهم آوردن امکانات و ملزومات مورد نیاز، خود را برای مدیریت بحران‌های پیش‌رو آماده نمایند. در ضمن دولت‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که توان آن‌ها بدون مشارکت مردم، برای مدیریت بحران کافی نیست.

علاوه بر این، در حوادث غیرمترقبه این مردم هستند که آسیب می‌بینند، کشته و مجروح می‌شوند، دارایی‌های خود را از دست می‌دهند و رنج و مصیبت را تحمل می‌کنند؛ بنابراین لازم است، علاوه بر سازمان‌های امدادی، عموم مردم نیز به آمادگی کافی برای مواجهه و مقابله با حوادث برسند.

آموزش گروه‌های مختلف مردم به‌خصوص گروه‌های مردم‌نهاد، مانند هیئت‌های مذهبی می‌تواند آغازی برای آموزش به عموم مردم باشد. طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله می‌تواند همان شروع مورد نظر باشد.

شرکت فعال هیئت‌های مذهبی در برنامه‌های مختلف این طرح و پشتکار آن‌ها

در مراحل اجرای آن، از جمله حضور فعال در برنامه بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله آذربایجان شرقی و تمرین مهارت بازتوانی معنوی آسیب‌دیدگان زلزله، نشان داد که این نهادهای مردمی مذهبی از آمادگی و انگیزه کافی برای شرکت در برنامه‌های ملی و انسان‌دوستانه برخوردارند. هیئت‌های مذهبی حاضر در این طرح، از این که می‌توانستند در کنار برگزاری مراسم مذهبی و عزاداری، در یک برنامه ملی مشارکت کنند ابراز رضایت می‌کردند.

برای بهره‌گیری از این بستر آماده و با انگیزه، ضروری است که برنامه‌های مدیریت بحران را با نگاه مردم‌محور طراحی کنیم.

فصل هفتم:

محدودیت‌های اجرای طرح،

پیشنهادها و راه‌کارها

محدودیت‌های اجرای طرح

طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله، مشکلاتی نیز در مسیر اجرا به همراه داشت که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

این طرح، توسط معاونت بازسازی و بازتوانی سازمان مدیریت بحران کشور تدوین و برای اجرا به دانشگاه علوم پزشکی سمنان ارائه شد؛ بنابراین مجری طرح، در مراحل تدوین آن نقشی نداشته و این موضوع سبب می‌شد که مجری و تدوین‌کننده، در بعضی موارد برداشت‌های مختلفی از طرح داشته و نظرات و پیشنهاد‌های آن‌ها در برخی جزئیات اجرای طرح متفاوت باشد. به همین دلیل برای آگاهی از جزئیات طرح و رسیدن به تفاهم، نیاز به تشکیل جلسات متعدد بود که این موجب طولانی شدن مراحل اجرای طرح می‌گردید.

با وجود مشخص بودن اهداف و روش اجرای طرح و نیز محدوده و انتظارات آن، برخی از روش‌های مداخله با همفکری مجریان و کارفرما در حین اجرا شکل می‌گرفت که این نیز سبب طولانی شدن زمان اجرای طرح می‌شد.

اکثر هیئت‌های مذهبی این نگرش را دارند که در مدیریت بحران، دولت به اندازه کافی توانمند است و نیازی به مشارکت آن‌ها نیست. این نگرش سبب می‌شد تا طرح به‌کندی پیش رود.

هیئت‌های مذهبی دارای ساختار و ترکیب اعضای بسیار متفاوت هستند و این ویژگی، ایجاد ارتباط دو طرفه با هیئت‌های مذهبی را مشکل می‌ساخت. از جمله

این تفاوت‌ها، تفاوت جنس، فرهنگ، سن، تحصیلات و مانند آن در بین اعضای هیئت‌های مذهبی است.

اغلب هیئت‌های مذهبی تمایل دارند در چارچوب برنامه کلی خود و طبق سنت‌های هیئت فعالیت کنند و برنامه‌های جدید و خارج از قالب متداول هیئت را به‌سختی می‌پذیرند. (اصطلاحاً هیئتی عمل می‌کنند.) این موضوع موجب کندی در پذیرش طرح توسط برخی هیئت‌ها می‌شد.

بیشتر اعضای هیئت‌های مذهبی را مردان تشکیل می‌دهند و اغلب برنامه‌های هیئت مردانه است. به همین دلیل اغلب هیئت‌های مذهبی نقش زیادی برای زنان هیئت در فعالیت‌های میدانی قائل نمی‌شوند. این موضوع سبب می‌شد تا اجرای برنامه‌های مهارت‌آموزی برای زنان هیئت‌های مذهبی و حضور آن‌ها در کنار مردان در برنامه‌های میدانی با محدودیت‌های زیادی همراه باشد.

برخی از هیئت‌های مذهبی که در طرح مشارکت نداشتند، به موضوع معترض بوده و به شیوه‌های گوناگون اعتراض خود را اعلام می‌کردند. این موضوع سبب ائتلاف وقت مجری و مسئولین طرح برای پاسخگویی به آن‌ها می‌شد.

نگرش مسئولین دستگاه‌های اجرایی نیز از مشکلات مهم این طرح بود. برخی از مسئولین به توانمندی مردم و حضور آن‌ها در کنار دستگاه‌های اجرایی باور و اعتقاد کافی نداشتند.

مشکلات اجرایی دستگاه‌های متولی، از جمله برخی ناهماهنگی‌های

درون‌سازمانی و بین‌سازمانی نیز از دیگر مشکلات اجرایی این طرح بود. کمبود منابع در برخی موارد مانند کمبود نیروی انسانی ماهر برای برگزاری کلاس‌های عملی، از مشکلاتی بود که سبب کندی پیشرفت طرح می‌شد. مستندات و متون کافی از تجارب مشابه در گذشته در اختیار نبود و این موضوع نیز موجب کندی و احتیاط در پیاده‌سازی طرح می‌شد.

پیشنهادها و راه‌کارها

از الزامات اجرای موفق طرح توانمندسازی هیئت‌های مذهبی در راستای بازتوانی پس از زلزله، مهیا بودن بستر جامعه برای پذیرش طرح است. برای این منظور می‌توان از افراد صاحب نفوذ کمک گرفت تا در فرصت‌های مناسب، اهمیت مشارکت مردم و نقش و جایگاه آنان را در برنامه‌های مدیریت بحران تبیین کنند تا نگرش مردم برای مشارکت در این‌گونه برنامه‌ها اصلاح و بستر جامعه برای پذیرش طرح‌های اجتماعی و مردم‌محور مانند برنامه مدیریت بحران آماده شود. ضرورت مشارکت مردم در مدیریت بحران بر همگان واضح است و رسیدن به این هدف، همدلی همه مردم و مسئولین را نیاز دارد. برای این منظور دستگاه‌ها و سازمان‌های امدادی هم باید ضرورت مشارکت فعالانه مردم را برای مدیریت بحران بپذیرند و آن را باور کنند. وجه اشتراک پذیرش اقشار مختلف مردم و دستگاه‌های امدادی برای مشارکت هم‌سو در مدیریت بحران، منجر به ایجاد تفاهم و شکل‌گیری اهداف مشترک برای مدیریت بحران خواهد شد.

نتایج این طرح نشان می‌دهد که می‌توان از قابلیت‌های هیئت‌های مذهبی برای ایجاد ارتباط با مردم بهره گرفت. همچنین هیئت‌های مذهبی دارای اهداف مشخص اعتقادی و انسان‌دوستانه بوده و انگیزه کافی برای مشارکت در برنامه‌های ملی مانند مدیریت بحران را دارند. ارتباط اولیه دستگاه‌های امدادی و هیئت‌های مذهبی در این طرح، نشان داده شد و می‌توان با تداوم این ارتباط، به شکل جدیدی از ساختار مدیریت بحران با مشارکت هیئت‌های مذهبی و در نهایت به شکل جدیدی از ساختار مدیریت بحران با مشارکت مردم رسید.

با توجه به قابلیت‌های هیئت‌های مذهبی، می‌توان گروه‌های مختلف مدیریت بحران را متناظر با وظایف و مسئولیت‌های دستگاه‌های امدادی برای مداخله در مراحل چهارگانه مدیریت بحران در هیئت مذهبی تشکیل داد.

توسعه این طرح با توانمندسازی همه هیئت‌های مذهبی، می‌تواند هر یک از هیئت‌های مذهبی را به یک پایگاه مدیریت بحران مردمی تبدیل کند. با توجه به گستردگی و پراکندگی هیئت‌های مذهبی، می‌توان امیدوار بود که در آینده، دارای شبکه گسترده‌ای از پایگاه‌های مردمی مدیریت بحران باشیم. در نهایت می‌توان از این پایگاه‌های مردمی که به توانمندی کافی رسیده‌اند برای توانمندسازی همه مردم بهره گرفت.

برای تحقق این هدف مهم باید برنامه جامع «مدیریت بحران با مشارکت مردم» را تدوین کنیم.